

BOŠNJAČKI GLAS

INFORMATIVNO GLASILO BNZH

RUJAN/LISTOPAD 2025.

BROJ 92

ISSN: 1846-3215

Midhat Ajanović Ajan

Foto: Ognjen Karabegovic

Odlazak dobrih

HP

Jesmo li doista svjesni gubitaka koje nam nanosi vrijeme, vrijeme u kojemu ljudi poznati i manje poznati odlaze na onu stranu, kako se veli presele, a mi ostajemo na ovoj obali. Jednako razdijeljeni i ustrašeni svijetom koji se kovitla oko nas.

Rijetki su trenuci kada se ljudi ujedine oko jednog događaja i to bez krajnjih primisli i političkih konotacija. Vidljivo je to kod prirodnih katastrofa, dobrota ljudska zasja jako i učinkovito.

Kada je riječ o ljudima, nedavni odlazak Halida Bešlića, zaiskri kao zajednička tuga. Učini se stvarno kako za njim tuguju i oni kojima nije blizak njegov muzički izričaj. Rijetki su, doista su rijetki oni koji na takav način ujedine ove naše, a zasigurno i šire, prostore jezika koji se međusobno razumiju.

"Ja sam čovjek koji voli ljude i koji voli pjesmu. Bez toga moj život nema smisla", rekao je nekom prilikom Halid Bešlić.

OB

Drugom je zgodom, 2006. godine, na pitanje glazbenog kritičara Ante Batinovića, zašto ga toliko slušaju i oni koji nisu iz Bosne i Hercegovine, odgovorio: „Ova je situacija s Bosnom takva da je pola Bosne vani. Jedna velika dijaspora i ja, recimo, faktički živim od toga. Pjevam, recimo, u Sidney k'o da sam bogami u Travniku. Pjevam u Melbourneu, u Perthu, u New Yorku, pjevam u Hollywoodu“, a zašto ga cijene i rock glazbenici, dodaje: „Više su mi rokeri naklonjeni, oni pravi, to sam tako

čuo, znaš. Recimo vidim, Edo Maajka, malo, malo, pa me spomene. Bilo mi to malo, kontam da li je to to, međutim, vidim da je to tako, vjerojatno što ja imam taj *drive*. To mi priznaju ljudi od struke, recimo rock kritičari, oni me gotive, ne znam ali tako je.“

Govorio je: "Mogu i ja voziti bijesna kola, snimati milionske spotove, ali zašto bih to radio dok moj komšija nema za hljeba. Meni je zadovoljstvo nahraniti njega, otići u javnu kuhinju, dati svoj doprinos, nahraniti danas 100 gladnih usta, ili u dječjem domu donirati novac. Volio bih da me pamte, kada odem, kao dobrog čovjeka a ne kao dobrog pjevača.“

U značenju imena nekad je suština, Halid = Vječni.

IMPRESSUM

BOŠNJAČKI GLAS Informativno glasilo Bošnjačke nacionalne zajednice Hrvatske
ISSN: 1846-3215 • Izdavač **Bošnjačka nacionalna zajednica Hrvatske** • Za izdavača **Adis Keranović** • Glavni i odgovorni urednik **Bosiljko Domazet** • Zamjenici glavnog urednika **Sead Berberović, Mirela Čaušević** • Fotografije **Ognjen Karabegović, Nikola Šolić** • Dizajn **Damir Bralić i Andrija Mudnić** • Prijelom i Tisak **Grafomark d.o.o.**, Zagreb • Naklada 600

Tiskano uz financijsku potporu iz Državnog proračuna RH posredovanjem Savjeta za nacionalne manjine. Tekstovi izražavaju stavove autora, a ne redakcije ili nakladnika. Misija časopisa je prenositi mišljenja i stavove o raznim problemima iz bivanja i zajednice u dijalogu. Svoje radove, tekstove i fotografije šaljite na mail **bosnjackiglas@gmail.com** Posjetite **www.bnzh.hr** i **FB Bosnjacki glas**.

Dani bošnjačke knjige

Predstavljena knjiga Ajke Tiro Srebreniković NEĆU FUKARE U KUĆU

U okviru manifestacije Dani bošnjačke knjige, u knjižnici i čitaonici Bogdana Ogrizovića u Zagrebu, 3. rujna 2025. predstavljena je knjiga priča „Neću fukare u kuću“, autorice Ajke Tiro Srebreniković, objavljena u biblioteci BOSANA Bošnjačke nacionalne zajednice za grad Zagreb i Zagrebačku županiju. Knjigu su, uz autoricu, predstavili Azra Mehić, književnica i Bosiljko Domazet, urednik knjige.

Azra Mehić o knjizi priča „Neću fukare u kuću“: „Ovo nije knjiga koju ćete kupiti i ostaviti na polici. Ovo je knjiga priča koje imaju toliko životnih situacija i toliko životnih mudrosti da ćete određene tekstove podcrtavati i ponovno iščitavati. Reći ćete to se i meni dogodilo, ili nekome iz vaše obitelji i krenut će suze ili smijeh jer ova je knjiga priča kao lijepa sevdalinka, toliko životna da se uz nju i smije i plače. A možda će vas potaknuti da i sami pišete, jer samo tako priča bježe od zaborava i samo učenjem o samima sebi njegujemo svoje običaje i učimo na greškama kako ne bi dali više fukarama da uđu u našu kuću.

Ajka Tiro Srebreniković: „Napisala sam dvije zbirke pjesama i većina stihova u njima posvećena je mojem Duvnu, mojem zavičaju. I ova je knjiga priča tematski vezana uz zavičaj, ne u smislu uobličavanja njega u koloritne boje, nečega što je bilo u ranoj mladosti, djetinjstvu. Ovo je, rekla bih, teška i ozbiljna knjiga. Mislim da svatko od nas onda kada ostane sam sa sobom, prisjeti se one male sobe, jambeza na sećijama, prisjeti se onih latifa, kadifa u avliji kad procvjetaju, prisjeti se lijepih priča i razgovora – svega onoga što u biti jesi. Uvijek kažem da sve ono što nosimo u život, kad krenemo, a tog trenutka ne znamo da smo krenuli, već nam se čini da smo se samo malo odmakli od naše avlije, naših basamaka, kuće - ali vidimo da je to zauvijek. Zavičaj je ono što nas

4

8

P

formira, ono kamo se vraćam u mislima kada sam sama. Ono što je bit čovjekova postojanja jest da upozna sebe, ali da upoznaje i druge – mislim da je to jedino što ima smisla u ovom vrlo nesigurnom svijetu i životu“, rekla je Ajka Tiro Srebreniković i dodala: „Ikavica je dio mene, ono što jest moj identitet. Kada sam u svojem zavičaju, kada opušteno razgovaram s nekim, onda govorim na svojoj duvanjskoj ikavici. Duvanjski je govor vrlo specifičan i mogli bi se znanstvenici pozabaviti takvim zavičajnim govorima.“

Kako bi pokazala taj govor u ovoj knjizi priča, pročitala je dio iz priče BESJEDA MOJE MAJKE u kojoj majka kaže: „Sve iz sela išle u mejtef. Ja naučila plaho sura i hezberli Jasin. Eto, nisam imala ni oca ni mater koji bi me tirali, ali ja sama. Nešto mi to bilo pri srcu. U mejtefu mi bilo najlipše. Hodža bi me pofalio prid starijim. Sićam se da je jednom prid mejtefom govorio kako nije još imo tako dite koje more brzo zapantit sure ko, biva, ja. A mogla sam zapantit, samo dva puta kad bi mi hodža reko, ja bi znala ponovit. Nešto lahko učila. Nije bilo škola. Da je bogdo, ja bi to plaho volila. Bio neki tečaj. Išli mi dva tri miseca, samo da naučimo latinicu. Ama, ja na tečaju brzo naučila i čitati i pisati. Duša mi bilo uzeti novine kad bi Osman donio u kuću pa bi ja od početka do kraja čitala. A poso zvao, nisam ponekad imala vrimenta da sve pročitam pa bi uzimala i bajate. Nije to meni bio nikakav problem. Ama, nisam ti ja, moj sinko, volila po komšiluku hodat i tračeve svijat. Bilo mi draže uzet i bajate novine i čitat, nego da me se šta u komšiluku sveže.“

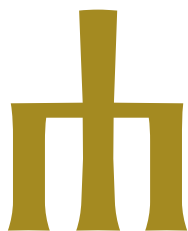
Iz priče **KAMO DALJE?**

Nakon kišnog ljeta, kad se počinju svoditi računi za sebe i druge (parafraza dobrog pisca), razmišljam o vremenu koje je prošlo, a sve je u prošlosti, i treptaj oka samo je prošlost i ništa više. Iz pristojnosti prema onima koji u budućnost gledaju otvorenih očiju i koji u njoj vide smisao postojanja, zbog njih optimističnih i onih koji vole neizvjesnost, a jedini izvjesni trenutak je onaj kad se duša selami sa dunjalukom, e kako bi njima „ugodila“, u namjeri da ih ne razočaram, a život na ovaj ili onaj način sigurno hoće, počet ću, ipak, s vrlo važnom i bitnom temom koja se tiče svih onih koji u novom jutru naslućuju možebitnu korist. Može to biti u knjižnom (papirnatom) obliku, ne mora sve biti u dukatima, može biti i kakva šuška dobivena na burzama Londona ili negdje drugdje, ušićarena od prodaje barela nafte ili kakvog dobrog komada dijamanta nađenog u tami južnoafričkih rudnika, ili u velebnim kućama dobivenim pa zaslugama... Nije važno odakle dolazi, kako dolazi, da li je zarađeno. Ko te još pita o halalu i haramu! Nema ti moj, brale, to nikakve veze danas, kad se sve gleda kroz paru i fukaru...

Grmi na sve strane u ovom jadnom svijetu, onoj sirotinji što luta bespućima svako jutro se serviraju porcije granata više ne znaš odakle i sa čijeg brda su ispaljene, tumaraju po planinama, od nemila do nedraga, a milijuni krenuše glavom bez obzira, mnogi od njih zadnje počivalište pronađoše u dubinama sinjeg mora, a ako i nekako doplivaju do obećane zemlje, naiđu na čelične ograde pa ih vraćaju nazad. Kamo nazad, u kaos, u suvremenu apokalipsu? A gdje je u cijeloj priči drevna Mesopotamija, stara antika, Aleksandrijska biblioteka, Kordoba, Ibn Sina, Al Gazali, Rumijeva beskrajna ljubav prema čovjeku i svijetu darovana mu s izvora Velike Riječi ili Majka Terezija? Suvremeni čovjek želi sve prethodno pobrisati, a njegovo vrijeme mu postalo mjerilo svega. Kakav li će odgovor od Svemogućeg u neizvjesnoj budućnosti biti, to samo On zna...

Niko sa sobom neće ponijeti ništa, ni Amerike, ni Rusije, a ni Bosnu, osim svojih dobrih i loših djela. Bernahard Welte u knjizi „Filozofija religije“ govori i o tome kako se moramo sporazumjeti u smislu negativnih rečenica: „Mi nismo uvijek bili tu, nismo uvijek opstojali, i nećemo uvijek biti tu, nećemo uvijek opstojati.“ U pitanju je nesumnjiva činjenica kako „nas jednom nije bilo tu i da nas jednom više neće biti tu“, činjenica koja ne ovisi ni o kakvom tumačenju opstanka, ona je jednostavno puka istina, bez obzira kako tumačili životnu pojavnost, kako pojedincima i narodima pripisujemo određene oznake, i oni kojima se pripisuje

i oni koji pripisuju uvijek su na gubitku, „osim onih koji vjeruju i čine dobra djela.“ Naravno, čovjek je skloniji tumačiti postojanje kroz pozitivne rečenične iskaze da mi *jesmo*, ne samo sada i ovdje nego da smo oduvijek prisutni, kako bi svjesno preskočili činjenicu našeg ne postojanja za svagda. Čovjek je sklon lažima ne samo prema drugima, nego prije svega laže samoga sebe, iz potrebe da odbija pozornost na naše ne-postojanje, naše *ništa*, bježeći pred „prijetećim i nadolazećim sigurnim (ne)postojanjem“. B. Welte upozorava: „kako god veliki i – kako se obično kaže-nezaboravni bili likovi opstojanja, ono *ništa* će ih progutati isto kao i one malene, i nema te svjetske sile koja bi ih mogla ote-ti. Ono *ništa* je u svojoj neizbježnosti ono jedino koje je spram svekolikog opstojanja i njegove moći uistinu nadmoćno, i to bez glasa i bez napora. Moguće je uz pomoć goleme tehničke opreme uzimati kamenje s Mjeseca, a jednom možda i s drugih nebeskih tijela. Ali ne može se uzeti natrag ono što je jednom potonulo u *ništa*. Tu je svakoj ljudskoj moći postavljena granica, koja ima po-sve drugačiju dimenziju od one tehničke.“ Eugen Fink je to *ništa* nazvao „apsolutnim gospodarom.“ Potrebno je postaviti pitanje uopće smisla postojanja, života. A B. Welte smisao postojanja vidi na onom mjestu „na kojem se razvija postulat konkretnog života, i to prije svega tamo gdje je etički akcentuiran. A konkretni, etički akcentuiran život središte je ljudskog života uopće.“ Da li će homo sapiens u svoje postojanje ikada do kraja ugraditi osnovne principe etičnosti koji jedino imaju smisla u ovome prolaznom životu, što nadilaze *ništa*, nijemu silu „apsolutnog gospodara“?

Ajka Tiro Srebreniković, rođena je u Duvnu 1961. godine gdje je završila osnovnu školu i gimnaziju. Diplomirala na Nastavničkom fakultetu u Nikšiću, Republika Crna Gora, četverogodišnji studij srpskohrvatskog jezika i književnosti jugoslavenskih naroda i narodnosti. Na Filozofskom fakultetu u Zagrebu magistrirala na Odsjeku za književnost s temom „Konceptija likova u romanu Derviš i smrt Meše Selimovića“. Na istom je fakultetu odslušala i položila ispite na doktorskom studiju književnosti i kulturalnih studija. Radila je kao nastavnica jezika u osnovnim i srednjim školama u BiH i RH. Radila administrativne poslove u nekoliko bošnjačkih asocijacija. Bila je članica redakcije časopisa „Preporodov Journal“, suradnica u časopisima „Behar“, „Almanah“ i „Bošnjački glas“. Članica je Manjinskog društva pisaca (MDP). Objavila je sljedeće knjige: „Znakovi osobnosti u romanu Derviš i smrt Meše Selimovića“; „Identitet, jezik bosanska književnost“; „Davna svitanja“, poezija; „Susretanja“, poezija. Objavljivala radove u časopisu za kulturu i društvena pitanja „Behar“, informativnom časopisu „Preporodov Journal“, Književnoj reviji „Marko Marulić“, časopisima „Bošnjački glas“ i „Almanah“. Sudjelovala na okruglim stolovima i simpozijima, najčešće o temi bosanske/bošnjačke književnosti i kulture.

(<https://bnzh.hr/2025/09/03/dani-bosnjacke-knjige-predstavljanje-knjige-ajke-tiro-srebrenikovic/>)

(Snimanje i obrada video zapisa **Vangstream**; Fotografije **Nikola Šolić**)

Kulturna manifestacija „Sevdahom kroz Hrvatsku“ u Puli

U organizaciji Nacionalne zajednice Bošnjaka Istre, 13. rujna 2025. održan je zajednički program Bošnjačke nacionalne zajednice Hrvatske (BNZH) u kojoj svaka njena županijska organizacija sudjeluje u promociji tradicionalne pjesme sevdalinke. Program je održan u Rijeci, a nakon Pule, slijede Sisak, Zagreb, Zadar.

U programu održanom u pulskom kinu Valli su nastupili zbor Nacionalne zajednice Bošnjaka Istre, „**Istarske gondže**“; zbor Bošnjačke nacionalne zajednice za Grad Sisak i Sisačko-moslavačku županiju, ženski pjevački zbor „**Sevde**“ uz pratnju tamburaškog orkestra „**Sevdalije**“; zbor Bošnjačke nacionalne zajednice za Grad Rijeku i Primorsko-goransku županiju, mješoviti pjevački zbor „**Sevdalije**“; Ansambl „**Bosana**“ koji djeluje pri Bošnjačkoj nacionalnoj zajednici za Grad Zagreb i Zagrebačku županiju.

Pročelnica Upravnog odjela za talijansku nacionalnu autohtonu zajednicu, nacionalne manjine i mlade Istarske županije **Tea Batel** istaknula podršku Nacionalnoj zajednici Bošnjaka Istre u realizaciji programa te naglasila važnost i vrijednost ovakvih programa koji doprinose multikulturalnosti Istre.

Predsjednik Nacionalne zajednice Bošnjaka Istre **Senad Pršić** rekao je da je pjesma sevdalinka univerzalna pjesma koja govori o ljubavi, čežnji i upravo zato prepoznata je i prihvaćena i izvan Bosne i Hercegovine, a

ovakvi programi upravo i služe tome kako bi se naši sugrađani upoznali s tom kulturnom baštinom. „Dodatno nas veseli što je na isti datum održana i Pulska noć te se nadamo da je i naš program obogatio kulturnu scenu Pule“, rekao je Pršić.

Program je sufinanciran sredstvima Savjeta za nacionalne manjine Republike Hrvatske, Istarske županija i Grada Pule. Videozapis VANGSTREAM

(nastup Ansambla „Bosana“: <https://www.youtube.com/watch?v=F9BF15hY7yw&t=8s>)

Izložba "Sarajevska pop-rock scena 1961-1991: Muzička razglednica"

Foto: Ognjen Karabegović Ogi

Ambasada Bosne i Hercegovine u Zagrebu priredila, 15. rujna, na Trgu bana Josipa Jelačića, multimedijску izložbu umjetnice Amine Abdičević, "Sarajevska pop-rock scena 1961-1991: Muzička razglednica".

Izložba je ostvarena uz potporu i suorganizaciju Općine Stari Grad Sarajevo, Ministarstva kulture i sporta Kantona Sarajevo, Croatia Recordsa, CMC, te agencije Promo iz Donjeg Vakufa s partnerima.

Na otvorenju izložbe, prisutnima se obratila ambasadorica Bosne i Hercegovine u Republici Hrvatskoj **Elma Kovačević-Bajtal**, koja je otvorila izložbu te autorica projekta **Amina Abdičević**, koja je kazala kako je riječ o retrospektivi muzičkog stvaralaštva koje su obilježile četiri decenije sarajevske pop-rock scene i snažno utjecale na kulturnu mapu cijele regije.

Sarajevo i Zagreb dijele mnoge uspomene i priče, rekla je ambasadorica Kovačević-Bajtal, naglašivši da „nas puno više od geografskog prostora povezuje kultura, muzika i zajednički duh stvaranja“.

Program je obogaćen nastupom vokalne umjetnice Breze Pajić, koja je svojim izvedbama podsjetila na duh i emociju sarajevskog muzičkog opusa. Posebnu simboliku događaju dao je zajednički obilazak izložbe, u kojem su sudjelovali gradonačelnici Sarajeva i Zagreba, **Samir Avdić** i **Tomislav Tomašević**.

Palićeva „Gramatika bosanskoga jezika“ predstavljena u Zagrebu

U Novinarskom domu predstavljene su Knjiga 1 (2024) i Knjiga 2 (2025) Gramatike bosanskoga jezika – Sintaksa prof. dr. Ismaila Palića. Program je vodila prof. dr. Mirela Omerović, a o djelu su govorili akademik Ivo Pranjković, prof. dr. Branimir Belaj i dr. sc. Ermina Ramadanović.

Zbor i orkestar Bosana otvorio je večer, koja je, usprkos akademskoj temi, imala toplu notu.

Moderatorica skupa, prof. dr. Mirela Omerović, istaknula je da ova izdanja predstavljaju rezultat višegodišnjeg istraživačkog rada i promišljanja o temeljnim gramatičkim pitanjima bosanskog jezika. Omerović je podsjetila da je prvi tom predstavljen prošle godine u Sarajevu, u Rektoratu Univerziteta u Sarajevu, u gotovo istom sastavu promotora, te naglasila značaj činjenice da su u vrlo kratkom periodu objavljena oba toma, čime se bosnistika dodatno učvršćuje na polju savremenog jezikoslovlja.

„Ova djela utemeljena su na modernom pristupu sintaksičko-semantičkim problemima i primjeni različitih gramatičkih teorija“, istaknula je.

Prof. dr. Branimir Belaj istaknuo je da knjiga predstavlja vrhunsko znanstveno djelo koje daleko prelazi okvire klasičnih deskriptivnih priručnika.

„Druga knjiga Sintakse kolege Ismaila Palića vrhunsko je znanstveno djelo u kojem su minuciozno obrađeni praktički svi sintaktičko-semantički aspekti različitih tipova fraza, negacije i

pragmatičke sastavnice rečenice“, naveo je Belaj. Posebno je naglasio da je i u ovom radu primijenjen isti eklektični teorijsko-metodološki aparat kao i u prvoj knjizi – uključujući generativnu gramatiku, gramatiku zavisnosti, kognitivnu gramatiku, teoriju konceptualne metafore i metonimije.

Belaj smatra da Palić na izvanredan način povezuje spoznaje različitih gramatičkih teorija i pristupa, pokazujući široko poznavanje moderne lingvistike. „Stoga se i za ovu knjigu može bez ustezanja reći da uvelike premašuje okvire klasičnih deskriptivnih gramatika novoštokavskih standardnih idioma“, naglasio je.

Po njegovom mišljenju, Palićeva Sintaksa vrijedan je doprinos ne samo bosnistici, nego i općoj lingvistici, jer donosi nova rješenja i pristupe u razumijevanju sintaktičko-semantičkih struktura jezika. Naglasio je i ono što čitateljstvo često ne vidi, marljivost i strpljivi rad koji stoje iza ovakve gramatike.

Prema ocjeni Ive Pranjkovića, „Gramatika“ Ismaila Palića predstavlja djelo autora koji vrlo dobro poznaje suvremene teorijske i metodološke pristupe gramatičkom opisu, ali ne zanemaruje ni tradicionalne sintaktičke razine.

Palić, naime, uspijeva maksimalno uvažiti i povezati te pristupe, a zbog razlika u sintaktičkom ustrojstvu pojedinih standardnih jezika na štokavskom području njegovi rezultati vrijede ne samo za bosnistiku nego i za kroatistiku, serbistiku i montenegrastiku.

Više o temi: Zašto je Palićeva „Gramatika“ kapitalno djelo preporučeno i kroatistima: <https://bosna.hr/ocjene-prof-dr-belaja-zasto-je-paliceva-gramatika-kapitalno-djelo-preporuce-no-i-kroatistima/>

/izvor: <https://bosna.hr/paliceva-gramatika-bosanskoga-jezika-predstavljena-u-zagrebu/>

Kulturna manifestacija „Sevdahom kroz Hrvatsku“ u Zagrebu

U organizaciji Bošnjačke nacionalne zajednice za Grad Zagreb i Zagrebačku županiju, 28. rujna, u dvorani Centra za kulturu Trešnjevka održana je kulturna manifestacija „Sevdahom kroz Hrvatsku“. Program je okupio mješovite i ženske zborove koji djeluju pri bošnjačkim zajednicama iz više hrvatskih gradova te oduševio publiku bogatim repertoarom sevdalinki.

Na sceni su nastupili: Ženski pjevački zbor „Sevde“ i tamburaški orkestar „Sevdalije“, Sisak; Mješoviti pjevački zbor „Istarske gondže“, Pula; Mješoviti pjevački zbor BNZ PGŽ „Sevdalije“, Rijeka; Mješoviti zbor, solisti i orkestar Ansambla „Bosana“, Zagreb.

Svečanom koncertu, uz brojnu publiku, prisustvovali su: **Armin Hodžić**, zastupnik u Hrvatskom saboru; **Elma Kovačević Bajtal**, ambasadorica BiH u RH; **Bermin Meškić**, predsjednik Nacionalne koordinacije Bošnjaka u RH Bošnjaci zajedno; **Adis Keranović**, predsjednik Bošnjačke nacionalne zajednice Hrvat-

ske; predstavnici i predsjednici županijskih organizacija Bošnjačke nacionalne zajednice: **Izet Keranović** iz Siska, **Senad Pršić** iz Pule, **Ermin Burzić** iz Rijeke, **Šero Velić** iz Zadra. „Prije dvije godine prijavili smo Savjetu za nacionalne manjine program „Sevdahom kroz Hrvatsku“ i tako on pod tim nazivom putuje i ove godine, koncertima ranije održanima u Rijeci, Puli, Sisku i evo nas večeras u Zagrebu“, rekao je **Adis Keranović**, predsjednik BNZH. Uz čestitke i želju za nastavkom održavanja ovako kvalitetne manifestacije, izvođače, publiku i goste, pozdravio je **Bermin Meškić**, predsjednik Nacionalne koordinacije Bošnjaka u RH.

„Ovo nije moj prvi susret s vašom manifestacijom i moram priznati svaki put me oduševi kreativnost, posvećenost i ljubav koju ulažete u očuvanje naše tradicije. Vaši zborovi i izvođači uvijek nas iznenade nečim novim, svježim, a duboko ukorijenjenim u dušu sevdalinke. Sevdah nije samo muzika, kao što znate, ona je osjećaj,

priča, most između generacija i prostor u kojem se tuga i radost, ljubav i čežnja, nerazmrsivo prepliću. I baš kao i ljubav, ni sevdah nema granice. Njegove melodije lete iznad svih geografskih granica, da bi u srcima ljudi pronašle svoje mjesto i smiraj. S ponosom se večera možemo podsjetiti da je u decembru 2024. godine sevdalinka opisana u UNESCO listu nematerijalne kulturne baštine čovječanstva. To priznanje potvrđuje da ono što smo naslijedili stoljećima pripada cijelom svijetu, ali istovremeno nas i obavezuje da je čuvamo, negujemo i prenosimo dalje. Zahvaljujem organizatorima, izvođačima i svima koji se trude da sevdalinka živi među mladim generacijama, a starijima daruje sjećanja na neprolaznost ljepote koju u sebi nosi. Nadam se da će jednog dana ova manifestacija dobiti oblik takmičenja zborova u izvođenju sevdalinki, što bi dodatno osnažilo kreativnost voditelja zborova i izvođača te omogućilo razmjenu iskustava i stvorilo novu priliku za očuvanje i promociju ovog blaga“, rekla je **Elma Kovačević Bajtal**, ambasadorica BiH u Hrvatskoj.

„Zahvaljujem Bošnjačkoj nacionalnoj zajednici koja više od trideset godina ustrajno radi na očuvanju naše kulturnog i nacionalnog identiteta, što nije uvijek jednostavno i što nije lako. „Živimo u vremenima kada je interes na ove stvari, nažalost, na dosta niskoj razini. Teško je ljude animirati, zainteresirati, ne samo u smislu publike, već i u smislu onih koji izvedu sve ovo, koji nastupaju i aktivno se time bave. Iz tog razloga čestitam i članovima Ansambla „Bosana“ koji ustrajno pronose sevdah kroz Zagreb i kroz Hrvatsku. Hvala vam na tome od srca. Što možemo napraviti da vam pomognemo u tom vašem putu, koji nije lagan i koji je naš zajednički put, moji suradnici i ja stojimo vam na raspolaganju“, rekao je **Armin Hodžić**, saborski zastupnik.

Uz raznovrsne izvedbe, publiku je dodatno zabavio stand up komičar **Admir Adi Šećkanović**, koji je vodio program. Koncert je ostvaren uz financijsku potporu Savjeta za nacionalne manjine Republike Hrvatske i Gradskog ureda za kulturu i civilno društvo Grada Zagreba.

Nastup Ansambla „Bosana“ otvorio je koncert neformalnom himnom Bošnjačke nacionalne zajednice Zagreba i Zagrebačke županije „Zemlja Tvrтка i Kulina bana“.

Ženski pjevački zbor „Sevde“ i tamburaški orkestar „Sevdalije“ izveli su pjesme: „Moj beharu ko li mi te bere“; „Kafu mi draga ispeci“ i „Pokraj puta rodila jabuka“.

Pjevački zbor „Istarske gondže“ nastupio je pjesmama: „Iz kamena voda tekla“; „Zapjevala sojka ptica“ i „Sinoć ja i moja kona“.

Mješoviti pjevački zbor Bošnjačke nacionalne zajednice za Primorsko-goransku županiju „Sevdalije“ izveo je pjesme: „Sejdefu majka buđaše“; „Moj beharu“ i „Ah moj Aljo crne oči“.

Mješoviti zbor, solisti i orkestar Ansambla „Bosana“ na kraju su nastupili s pjesmama: „Sjećao li se hanuma“; „Moj dilbere“; „Bosno moja“ i autorskom pjesmom Zlatana Mehanovića „I ovdje se kafa pije“.

Sudionici

Ženski pjevački zbor „Sevde“ uz pratnju tamburaškog orkestra „Sevdalije“ od 2009. godine djeluje pri Bošnjačkoj nacionalnoj zajednici za Grad Sisak i Sisačko-moslavačku županiju. Zbor je od osnivanja do danas nastupao diljem Hrvatske i u brojnim gradovima i mjestima u Bosni i Hercegovini. Voditeljica zbora je **Izeta Novoselović**, a stručna voditeljica **Željka Birač**.

Pjevački zbor „Istarske gondže“ djeluje pri Nacionalnoj zajednici Bošnjaka Istre koja na području Istre postoji 30 godina. Zbor vrijedno radi pod vodstvom profesorice **Denane Đulepa Levak** uz pratnju profesora harmonike **Dalibora Boljuna**.

Mješoviti pjevački zbor BNZ za PGŽ „Sevdalije“ Rijeka, pod stručnim vodstvom profesorice **Maje Bolić**, u svojem sastavu ima folklornu skupinu „Riječki biseri“, Rijeka te dječji hor „Jadranski dragulji“, Crikvenica. Nastupali su u Austriji, Bosni i Hercegovini te u mnogim sredinama u Hrvatskoj. Bili su domaćini 18. smotre folklora i kulturnog stvaralaštva Bošnjaka u Republici Hrvatskoj održane u Rijeci.

Ansambel „Bosana“, osnovan 2002. godine, djeluje pri Bošnjačkoj nacionalnoj zajednici za Grad Zagreb i Zagrebačku županiju. Proteklih godina održali su više od 160 nastupa u Zagrebu na manifestacijama za Bošnjake i manifestacijama priređenima za nacionalne manjine te javnim nastupima za građane Zagreba; više od 60 gostovanja u Hrvatskoj, više od 30 u Bosni i Hercegovini te niz gostovanja u inozemstvu (Turska, Luksemburg, Slovenija, Srbija...). Ansambel Bosana stručno vodi dirigent prof. **Ivan Buljan** te voditelj orkestra **Edin Džaferagić**.

<https://www.youtube.com/watch?v=a4oEKfQNASK&t=203s> (video zapis Vangstream)

Kapitalno djelo „Rječnik bosanskog jezika“ autora dr. Dževada Jahića predstavljen u Zagrebu

P

U Knjižnici i čitaonici Bogdana Ogrizovića u Zagrebu, 1. listopada 2025. predstavljen je **Rječnik bosanskog jezika (XI. tom)** akademika Dževada Jahića, jedinstven enciklopedijski pothvat u povijesti Bosne i Hercegovine i bošnjačkog naroda.

Predstavljanje su organizirali Koordinacija županijskih vijeća, Vijeća Grada Zagreba i predstavnika za županije bošnjačke nacionalne manjine u Republici Hrvatskoj i Vijeće Kongresa bošnjačkih intelektualaca u Bosni i Hercegovini, uz pokroviteljstvo Vlade Kantona Sarajevo, Unsko-sanskog kantona i Vlade Zeničko-dobojskog kantona. Uzvanike i goste na predstavljanju pozdravio je predsjednik Koordinacije **Adis Keranović** te **Jasna Kovačević**, ravnateljica Knjižnice i čitaonice Bogdana Ogrizovića.

U ime izdavača Rječnika, Vijeća Kongresa bošnjačkih intelektualaca, obratio se generalni sekretar **Emir Zlatar** istaknuvši da se nakon smrti akademika Jahića prošle godine smoglo snage i okupio tim koji je nastavio s radom te radi na XII. i XIII. tomu Rječnika čiji se završetak očekuje u sljedećih sedam do osam godina kada se očekuje kompletiranje ovog kapitalnog projekta koji će se prema okvirnim projekcijama sastojati od XX tomova.

Osvrt na važnost Rječnika dali su promotori dr. sc. **Ermina Ramadanović**, viša znanstvena suradnica iz Instituta za hrvatski jezik u Zagrebu, dr. sc. **Alen Kalajdžija**, naučni savjetnik u Institutu za jezik Univerziteta u Sarajevu, dr. sc. **Haris Čatović**, nauč-

ni suradnik u Institutu za jezik Univerziteta u Sarajevu te prof. dr. sc. **Remzija Hadžiefendić-Parić**, čije je izlaganje pročitano na predavljanju, dok je predavljanje moderirao **Tarik Hajdarević**.

Generalni sekretar Vijeća Kongresa bošnjačkih intelektualaca(VKBI), Emir Zlatar uručio je pismo predsjednika VKBI kojim poklanjaju do sada objavljenih XI tomova Rječnika bosanskog jezika Gradskim knjižnicama Zagreba i Koordinaciji bošnjačkih županijskih vijeća u Hrvatskoj.

Promotorica dr. sc. Ermina Ramadanović, naglasila je da rječnik već sada zauzima posebno mjesto u povijesti bosanskog jezika kao „spomenik jeziku i kulturi“ te se posebno osvrnula na ulogu orijentalizama kao važnog identitetskog sloja bosanskog leksika.

„Oni nisu samo lingvistički podaci, nego i pokazatelji identiteta. Svjedoče o povijesnom susretu Istoka i Zapada, o duhu sevdalinke i starije književnosti. Rječnik ih bilježi ne samo kao riječi, nego kao znakove kulturnog pamćenja“, rekla je.

Poruke profesorice Remzije Hadžiefendić-Parić, prenio je dr. sc. Haris Čatović, koja je istaknula važnost rječnika i njegovu metodološku preciznost, nazvavši ga kapitalnim djelom za očuvanje i afirmaciju bosanskog jezika.

Rječnik ide mnogo šire od drugih, obuhvaćajući bogatstvo značenja, rekao je Čatović, naglasivši da Jahić donosi cijeli spektar upotrebe riječi, pokazujući bogatstvo bosanskog jezika.

Historijski pregled bosanske leksikografije dao je dr. sc. Alen Kalajdžija, podsjećajući da tradicija rječnika seže sve do 17. stoljeća i djela *Potur Šahidija* Muhameda Hevaija Uskufija. „Jahićeve rječnik prirodno se nadovezuje na tu tradiciju i predstavlja krunu višestoljetnih nastojanja da se jezik dokumentira i sačuva“, naglasio je.

Prvi poznati rječnik bosanskog jezika napisan je 1626. godine, a štampan je 1631. godine, dakle gotovo dvije stotine godina prije prvog rječnika srpskog jezika, koji je, na osnovama bosanskog jezika, sačinio Vuk Karadžić, i više od dvije stotine godina prije nego što je Ljudevit Gaj kodificirao hrvatski književni jezik, također pod snažnim utjecajem bosanskog jezika.

U završnom tekstu objavljenom u XI. tomu Rječnika bosanskog jezika, generalni sekretar VKBI Emir Zlatar podsjetio je da je akademik Dževad Jahić posljednju deceniju života posvetio upravo ovom djelu, radeći ga pod okriljem Vijeća kongresa bošnjačkih intelektualaca. Njegova smrt 2024. godine prekinula je posao kojem je posvetio više od dvadeset godina, a XI. tom je posljednji koji je Jahić sam uredio, iako nije doživio njegov izlazak iz štampe. Završnu korekturu obavio je njegov suradnik dr. sc. Haris Čatović.

Zlatar ističe da Jahićev metodološki rad živi kroz njegove suradnike te da je pred njima i cijelom zajednicom obaveza da pronađu snagu i resurse da projekt bude dovršen te istaknuo da će Dževad Jahić ostati upamćen kao jedan od najistaknutijih lingvista i filologa svoga vremena, a njegov rječnik trajna uspomena na njegov lik i djelo.

„Mi jesmo narod i jesmo sredina koja je i dalje u velikom raskoraku sa sviješću o jeziku. Neko buduće vrijeme, pa i ono vrijeme koje će ove prve generacije iza nas možda doživjeti, malo će popravljati tu situaciju. Zato što će se svugdje u svijetu u takozvanim civiliziranim zemljama, a i mi smo civilizirana zemlja sa svojim historijskim nesrećama doduše, rješavati pitanje jezika zato što je to kulturno-identifikacijsko pitanje broj jedan. Ono se politizira, ono se ubacuje u politiku, ona ga ovako ili onako tumači, ideologija također – svega tu ima. Dugoročan je i težak ovo posao, a čovjek sazrijeva uz rječnik. Uz to jezik traje onoliko koliko ga štiti narod, a borba za jezik, njegovo izučavanje, odupiranje nijekanju vodile su se u Bosni i

Hercegovini“, rekao je, na prošlogodišnjem predstavljanju X. toma Rječnika bosanskog jezika, njegov autor profesor Dževad Jahić.

Prof. dr. Dževad Jahić (15. 8. 1948 – 21. 4. 2024)

Dževad Jahić rođen je u Mostaru. Osnovnu i srednju školu završio je u Rogatici, a studij srpskohrvatskog jezika i jugoslovenskih književnosti na višoj pedagoškoj školi u Sarajevu i Filološkom fakultetu u Beogradu. Postdiplomski studij iz lingvistike pohađao je na Filozofskom fakultetu u Sarajevu i 1977. godine postao magistar lingvističkih nauka. Godine 1981. na Filološkom fakultetu u Beogradu obranio je doktorsku disertaciju na temu Ijekavsko štokavski govori istočne Bosne, a 1983. obavio specijalizaciju iz teorije lingvističke geografije na Moskovskom državnom univerzitetu. Dvije godine radio je kao nastavnik maternjeg jezika u osnovnoj školi u Rogatici (1969–1971), a od 1973. do 1975. bio je suradnik Instituta za jezik i književnost u Sarajevu.

Od 1975. radio je na Filozofskom fakultetu u Sarajevu, najprije kao asistent, da bi 1982. bio izabran za docenta, a 1989. za vanrednog profesora na Odsjeku za južnoslavenske jezike. Četiri školske godine (1989–1993) bio je lektor i predavač srpskohrvatskog jezika na Filološkom fakultetu Moskovskog univerziteta. Na Odsjeku za bosanski, hrvatski i srpski jezik 2002. biran je za redovnog profesora na predmetima Historijska gramatika i Historija bosanskog književnog jezika. Bavio se dijalektologijom, sociolingvistikom i književnojezičkim naslijeđem. Objavio je veliki broj naučnih radova te knjige: *Jezik, nacija, nacionalizam* (1990), *Jezik bosanskih Muslimana* (1991), *Bosanski jezik u 100 pitanja i 100 odgovora* (1999), *Bošnjački narod i njegov jezik* (1999), *Školski rječnik bosanskog jezika* (1999), *Ijekavsko štokavski govori istočne Bosne* (2002), a koautor je *Gramatike bosanskoga jezika* (2000).

Među prvima, još u Jugoslaviji, pisao je o bosanskom jeziku, već od 1982, pa preko 1985. i 1987, sve do početka devedesetih.

Naročito je poznat po svom autorskom višetomnom rječniku bosanskog jezika (2010–2024) te kao koautor prve gramatike bosanskog jezika univerzitetskog tipa (Jahić – Halilović – Palić, 2000), a nadasve kao profesor na Filozofskom fakultetu u Sarajevu i drugim našim fakultetima gdje se

izučava bosanski jezik. Bio je jedan od utemeljitelja suvremene lingvističke bosnistike i veliki bedem u njenom očuvanju i razvoju. Uz njega i preko njega su se razvili i stasali mnogi noviji mladi lingvisti i filolozi u bosnistici.

Bavio se i književnim radom. Objavio je zbirke lirske proze Trešnjeb bunar (1992), Stakleni mejt (1999), Sedra pelinova (2001) i Vitorin vrijes (2004).

Prof. dr. Dževad Jahić, umirovljeni profesor Univerziteta u Sarajevu – Filozofskog fakulteta i član Bošnjačke akademije nauka i umjetnosti preminuo je u Sarajevu u 76. godini života.

(<https://bnzh.hr/2025/10/01/kapitalno-djelo-rjecnik-bosanskog-jezika-autora-dr-dzeveda-jahica-predstavljen-u-zagrebu/>)

Haris Ćatović: Ovaj *Rječnik* svoje temelje duuguje viziji i neumornom radu akademika prof. dr. Dževada Jahića, profesora, čija su nas erudicija, mudrost i ljubav prema jeziku oblikovali. Ostavio je u nasljeđe svom narodu i bosanskom jeziku djelo koje nastavlja živjeti kao trajna ostavština njegove odanosti Bosni, a meni je pripala čast i odgovornost da, nakon njegove smrti, nastavim i privedem kraju započeti posao, svjestan da time čuvam i nastavljam njegovo djelo i amanet. Promocija ovog rječnika zato je više od predstavljanja knjige: to je čin zahvalnosti, sjećanja i trajne uspomene na njegov predani rad.

Remzija Hadžiefendić Parić: Predstavljanje *Rječnika bosanskog jezika* prof. Dževada Jahića svojevrsni je *hommage* dragom profesoru, koji je, gotovo nagovaranjem odvojen od radnog stola, i odveden u bolnicu. Brinuo se što gubi dragocjeno vrijeme... I ubrzo, posve neočekivano za sve, otići će nam ostavljajući toplu prozu, kratke vinjete riječi, poslastice za lingviste, roman, brojne knjiga i radove o bosanskom jeziku, dijalektima... i ovaj višetomni *Rječnik*. On je bogatiji od svih do sada objavljenih rječnika bosanskoga jezika, izlazi taman oko 400 godina nakon prvog sačuvanog, ali dvojezičnog *Tursko-bosanskoga rječnika* napisanog u stihovima i na štokavskom dijalektu Muhameda Uskufije iz 1631. Stihovi imaju i posebnu mnemoničku moć. (Uskufijin je rječnik izašao u nekih tridesetak godina kada i *Hrvatsko-talijanski rječnik* Bartola Kašića, pred sami kraj 16. st.)

Alen Kalajdžija: *Rječnik bosanskog jezika* Dževada Jahića u najvećoj mjeri odražava osobit bosanski jezički karakter, stil i duh – za koji njen autor ima istančani osjećaj – kako po upotrebnoj leksici, tako i po frekventnosti značenja, njezinoj akcentuaciji, frazeologiji i gramatičkom opisu. Naravno, prethodna bosanska leksikografska ostvarenja prirodan su hronološki slijed u rezultiranju ovoga *Rječnika*, kojim bosanska leksikografija dobija mnogo. Ali, i dalje su vrata otvorena za različite stručne i specijalizirane, pa i normative leksikografske opise bosanskog jezika, kojima će ovaj *Rječnik* biti nezaobilazan priručnik – kako lingvistima i filolozima, tako i svima onima koji drže do svoga bosanskog jezičkog dostojanstva.

Ermina Ramadanović: Kad govorimo o rječniku bosanskog jezika Dževada Jahića, govorimo o djelu koje nije samo lingvističko, nego i kulturno i identitetsko i civilizacijsko, jer Jahićev je pristup i filološki i kulturološki utemeljen. Vrijednost je ovog rječnika i u tome što nije nastao kao neka kompilacija, nego kao rezultat sustavnog autorova istraživačkog rada. Riječ je o djelu koje dokumentira prošlost, objašnjava sadašnjost i usmjerava prema budućnosti. Zahvaljujući ovom rječniku, bosanski je jezik dobio ne samo svoju leksičku kartu, nego i potvrdu svojeg povijesnog kontinuiteta. Stoga se s pravom može reći da je Jahićev rječnik kulturni arhiv, riznica pamćenja i znak trajnosti bosanske jezične baštine.

Tradicionalni 17. susret “Nitko da ne dođe do prijatelj drag”

Tradicionalni 17. susret „Nitko da ne dođe do prijatelj drag“ održan je 18. listopada 2025. u zagrebačkom Centru za kulturu Trešnjevka. Voditelj večeri bio je Drago Celizić.

Na poziv organizatora ove kulturne manifestacije Bošnjačke nacionalne zajednice za Grad Zagreb i Zagrebačku županiju nastupili su: Vokalni ansambl Bugojno, BiH; KUD „Bedem“, Graz, Austrija; Hor BiH udruženja iz Jönköpinga, Švedska; SKD „Prosvjeta“ pododbor Zagreb te domaćini, zbor i orkestar Ansambla Bosana, Zagreb.

Koncert je ostvaren uz financijsku potporu iz Državnog proračuna Republike Hrvatske putem Savjeta za nacionalne manjine Republike Hrvatske, kao i Centra za kulturu Trešnjevka.

Izvođači:

Vokalni ansambl Bugojno postoji od 1996. pod umjetničkim vodstvom nastavnice Samire Merdžanić. Uz nastupe širom BiH, gostovali su u Hrvatskoj, Crnoj Gori, Srbiji, Sjevernoj Makedoniji i Francuskoj. Surađuju sa zborovima iz regije te daleke Amerike. Na svom repertoaru njeguju bosanske tradicionalne pjesme i tradicionalne pjesme susjednih zemalja, pop pjesme kao i klasične kompozicije. Sudjelovali su na brojnim međunarodnim natjecanjima i osvajali prve i druge nagrade. Od 2014. u svom sastavu imaju i dječji zbor „Horoljupci vokalnog ansambla Bugojno“.

Večeras su izveli tradicionalnu himnu BNZ GZ i ZŽ „Zemlja Tvrtka i Kulina bana“, (tekst Izedin Fazlagić, arr. Fuad Ahmetpahić), solist Amina Mašić uz pratnju na harmonici Adina Zekotića i Abdula Fazlibegovića na gitari. U nastavku izveli su: „Jutros mi je ruža

procvjetala“ (arr. Samira Merdžanić), „Mene majka jednu ima“ (arr. Samira Merdžanić) i „Da sam ja netko (arr. Katarina Džeko i Samira Merdžanić).

KUD „Bedem“ Graz osnovan je u studenom 2023. s ciljem njegovanja tradicije i folklor bosanskohercegovačkih naroda. Okupljaju članove svih generacija, pružajući im priliku da kroz zajednički rad njeguju svoj identitet i doprinose kulturnom životu zajednice. Predsjednica i koreograf Samira Kudelić ima 14 godina igrackog iskustva i 8 godina karijere. Izveli su dvije koreografije: „Igre Bošnjaka iz Sarajevskog polja“ i „Igre iz okoline Zenice“.

Amaterski mješoviti hor BiH udruženja Jönköping dobrovoljna je organizacija koja ima za cilj očuvanje identiteta, jezika, kulture i tradicije naroda Bosne i Hercegovine.

Udruženje postoji već više od 30 godina i sastoji se od više sekcija. Zborska sekcija je jedna od najaktivnijih s dugom tradicijom i posebnim naglaskom na njegovanju sevdalinke, ali i pjesama drugih žanrova (ilahije i kaside, patriotske te pop glazbe). Poput mnogih drugih udruženja u Švedskoj s BiH prefiksom, članovi su krovne organizacije Saveza bosanskohercegovačkih udruženja Švedske (BHRF). Zbor je pripremio vođa i dirigent Amir Islamović, a na ovoj kulturnoj manifestaciji predstavio se izvedbama pjesama: „Sejdefu majka buđaše“, „Puhnut će behar“, „Bosno“, „Čudna jada od Mostara grada“ i „Siroče sam na sve mi se žaluje“.

Zagrebački pododbor Srpskog kulturnog društva „Prosvjeta“ osnovan je 1990. godine i više od tri desetljeća uspješno nosi ulogu glavnog inicijatora i čuvara srpske kulture u hrvatskoj prijestolnici. Trenutno djeluje u šest sekcija, od koje su tri folklorne (seniori, sekcija mladih i novoosnovana dječja sekcija) te likovna, muška pjevačka sekcija i ZborXop. Cilj svih sekcija jest očuvati i njegovati srpsku kulturu i običaje na svim kulturnim poljima. Predsjednica društva je Aneta Vladimirov, a večeras se predstavlja sekcija mladih koreografijom Zorana Blanuše pod nazivom „Igre iz Centralne Srbije“ pod umjetničkim vodstvom Bojane Karlica.

U nastavku, dugogodišnja članica mješovitog zbora ansambla Bosana, **Senka Ekić** nastupila je a cappella izvedbom pjesme „Kraj pendžera Jusuf stari“, autora teksta Safeta Kafedžića koju je u glazbeno ruho odjenio nenadmašni Ismet Alajbegović Šerbo.

Ansambl “Bosana” jedan je od rijetkih predstavnika bosansko-hercegovačke tradicijske pjesme u Zagrebu te istaknut po izvedbi višeglasnih aranžmana pjesama te jednako kvalitetnim aranžmanima instrumentalne pratnje. Ansambl je osnovan 2002. godine te neprekidno pod ovim nazivom djeluje do danas. Njeguju raznolik repertoar, primarno sevdalinke te bosanskohercegovačke i hrvatske tradicijske, narodne, starogradske i duhovne pjesme (ilahije i kaside), koje se izvode a cappella ili uz pratnju orkestra. Proteklih godina upriličili su i održali preko 170 nastupa u Zagrebu, više od 60 gostovanja diljem Hrvatske, više od 30 u Bosni i Hercegovini te više nastupa u inozemstvu (Turska, Luksemburg, Slovenija, Srbija). Ansambl vodi profesor Ivan Buljan, a orkestar Edin Džaferagić. Kao domaćini, izveli su pjesme: „Zvijezda tjera mjeseca“ (trad., arr.: F. Ahmetpahić), „Pjesma rastanka / Ne klepeći nanulama“ (glazba: Husein Kurtagić, tekst: Ibrahim Dedić) i „Bosno moja divna mila“ (trad., arr.: Ivan Buljan)

Na kraju večeri, u čast velikom Halidu Bešliću, svi sudionici zapjevali su ZLATNE STRUNE.
<https://www.youtube.com/watch?v=E5n2QOTBIes&t=503s> (video zapis Vangstream)

Ajka Tiro Srebreniković

Interliterarna i interkulturalna prožimanja bosanskohercegovačke/bošnjačke i hrvatske pisane i književne riječi

Govoriti o bilo kojoj kulturi znači uvažiti dugu tradiciju njenog postojanja i međusobnog interakcijskog djelovanja; ništa ne nastaje samo po sebi nego u kolopletu društveno-povijesnih događanja stvara koherentnu cjelinu, živu materiju nastalu na naslijeđu pisanih spomenika kulture i onih nepisanih koji su itekako bitni jer su poput kodova ugrađeni u duh pojedinca i naroda. Pisati o temi interliterarnog, a samim time i interkulturalnog utjecaja ili prožimanja bosanskohercegovačke/bošnjačke i hrvatske ne samo književne nego, uopće, pisane riječi vrlo je zahtjevno, s obzirom da su navedene književnosti i zbog geopolitičke ali i kulturalne bliskosti, kako u bližoj tako i daljoj prošlosti imale niz dodira i utjecaja koji su oplemenjivali i jedan i drugi prostor.

U publikaciji „Poredbena i/ili interkulturalna povijest književnosti“, autor **Zvonko Kovač** istaknuo je: *U svjetlu teorije međuknjiževnih procesa, odnosno posebne interkulturalne povijesti književnosti slučaj bosanskohercegovačke i bošnjačke književnosti ukazuje se svojom kompleksnom izazovnosti, posebnosti, ne kao stranputica, nego kao ozbiljenje trocivilizacijske interkulturalne retorike svjetske književnosti: ono što se u svjetskim integracijskim procesima događa globalno, u Bosni, upravo u bosanskom jeziku događa se i lokalno.*

Interkulturalni pristup proučavanju književnosti nudi, kako je naznačio Kovač, „mogućnost mladim ljudima da se ne zatvore u svoje nacionalne kulture i nacionalnu književnu povijest“ pa je na osnovama interkulturalnosti sklon tumačiti ne samo bosanskohercegovačku/bošnjačku nego i druge južnoslavenske književnosti. Ono što je bitno istaknuti je to da je povezanost ove dvije književnosti zasnovano na filološkom i kulturnom naslijeđu. Mnogi pisci iz Bosne i Hercegovine, ali i iz Hrvatske participirali su u objema kulturalnim sredinama, tako da će se „prisvajanje“ zasnivati na osnovama njihovog nacionalnog kanona, a s druge strane u njihovom djelu će drugi tumači vidjeti kulturalno prožimanje s drugim književnostima i tradicijama.

Na osnovu ove druge oznake, **Almedina Čengić** je u radu „Ekspresionistički porivi kao antagonizam ratu (Vučjak Miroslav Krleža i Pomrčina krvi Ahmed Muradbegović)“ ukazala je na dodirne točke dvaju autora koji potječu s istog južnoslavenskog prostora, različitih nacionalnih pripadnosti, a kojima je zajedničko da osjećaju i na sličan način umjetnički uobličuju ljudsku bol. U djelu Miroslava Krleže (1893.-1981.) i Ahmeda Muradbegovića (1898.-1972.) ljudsko stradanje je oslikano na dramatski ekspresionistički način. Prika-

zani su egzistencijalni čovjekovi problemi glad, strah, neizvjesnost itd. u vremenu velike katastrofe izazvane „kaotičnim stanjem ljudskog uma i njegove neracionalnosti.“ Krležin Horvat iz drame „Vučjak“ i Muradbegovićev Ekrem iz drame „Pomrčina krvi“ nose pečat stradalništva bez udjela vlastite krivice.

U pitanju je dramatski svijet prepun užasnih slika rata u kojima tumaraju dezorijentirani ljudi. A nakon sedamdeset godina, od kad su objavljene navedene Krležine i Muradbegovićeve drame (i jedna i druga objavljene u isto vrijeme 1923. godine) **Irfan Horozović**, zagrebački student koji je počeo objavljivati svoje prve radove u „Studentskom listu“, 90-tih godina prošlog stoljeća ponovno se vraća u svoj studentski grad, kao izbjeglica, iz ratom mu zahvaćene domovine BiH. Kritika Horozovićevo djelo ponekad smješta u antologije hrvatske fantastične proze, povijesnog hrvatskog romana te uz preteče hrvatske avangarde, a to svrstavanje je nemoguće izvesti do kraja, jer se umjetnost ne da sabiti ni u kakve uske okvire, ona je sama *hajr* i ljepota za bilo kojeg čovjeka kojem duhovnost onoga drugoga otvara i vlastite vidike i spoznaje.

Naše propitivanje ovih dodira i utjecaja moglo bi se vezati za nastavak arhetipskog slogana: „U početku bijaše riječ...“ ili „Uči, čitaj u ime svog Gospodara!“ – što znači opet na riječ. Riječ nikad ne predstavlja samo formalno izgovoreni sadržaj, nije bezazleni verbalni akt, ona je cijeli kozmos koji u svoju ogoljelu formu apsorbira značenje životnog smisla i besmisla. Banalnost pojedinih pojmova nikad ne predstavlja samo te pojmove nego se riječju koja nema stalnost u značenju, jer je uvijek polisemična, ovisna o kontekstu, konkretizira sami događaj i suvremena svakodnevnica: ekonomski, politički... suvremeni nomadizam, ali i onaj prije, iskustvo Drugoga itd., punina značenja dobivena u okviru samo te strukture i samo tog konteksta.

Pjesnici doista postaju „čuđenje u svijetu“, onda, kako je pojasnio **Kasim Prohić**, kada se neizrecivost svijeta dovede u pitanje, tj. kada se ona pokuša pjesnički artikulirati, kao što se, s druge strane, kritičar potvrđuje kao interpretator činom intelektualne odvažnosti da neprevodivost poetskog teksta ipak prevede u značenjski sustav, nezavisno od toga koliko on bio nedostatan ili smisaono neprimjeren. U djelima bošnjačkih pisaca koji su stvarali na prostoru hrvatskom, ili je taj kulturalni prostor na njih u bilo kojem obliku utjecao, osjeća se polifonija glasova naslijeđenih iz prošlosti, odjeci Kulture/a koja/e je oduvijek obogaćivala ljudsko postojanje. Tumačenje na razini semantičkog osvještavanja arhetipskih motive koji ne zastarijevaju, nego vazda grade nove varijacije značenja, oblik su egzistencijalnog postojanja u ma kojem vremenu, a poetski govor na najbolji način pokazuje kako riječ umjetnosti može besprijekorno koketirati s težinom filozofskog promišljanja, što u suvremenoj literaturi postaje jedan od njenih osnovnih predznaka. Ali, kako spojiti fikciju sa željom da se svijet koncipira kroz zakonitosti filozofskog promišljanja u kojemu su pojmovi dominantniji nego varljive slike fikcije?

„Umjetnost je i nastala iz pobune da se otrgne od Pojma. Umjetnost želi doseći nedokučivo, ali kad dosegne vrhunce iznad sebe same, riječ se ponovno vrati na svoj prapočetak, u tom nestajanju i nastajanju oslikava se slika vječitog čovjekovog traganja za Pojmom koji bi objasnio samo bitisanje.“

Naravno, riječ je o paradoksu, kako je naznačio Kasim Prohić, upravo što se govor umjetnosti vraća na pokušaj objašnjenja Pojma koji je izvan fikcije jer želi biti sama spoznaja. A spo-

znaja ide ka tome da se i preko iskustva Drugoga imenuje život, kao sivevremena pojavnost, gdje se umjetnost ne promatra samo kao dio estetike i estetskog doživljaja, nego i dio etike i etičkog promišljanja.

Ahmet Šabo, glavni lik *Tvrđave*, **Meše Selimovića** o duhovnom svijetu i društvenom okruženju (stvarnosti) promišlja: *„Ja ne biram ono što imam. Ne biram u stvari ništa, ni rođenje, ni porodicu, ni ime, ni grad, ni kraj, ni narod, sve mi je nametnuto. Još je čudnije što to moranje pretvaram u ljubav. Jer, nešto mora biti moje, zato što je sve tuđe, i prisvajam ulicu, grad, kraj, nebo koje gledam nad sobom od djetinjstva. Zbog straha od praznine, od svijeta bez mene. Ja ga otimam, ja mu se namećem, a mojoj ulici je svejedno, i nebu nada mnom je svejedno, ali neću da znam za to svejedno, dajem im svoje osjećanje, udahnujem im ljubav, da mi je vrate.“*

A što bi bio svijet bez Ahmeta Šabe i pjesnika koji svome kraju, ulici i gradu udahnuju ljubav pa i onda kad su ih s kućnih ognjišta protjerivali, a kuće spalili i jezik materinski palili, nadajući se da će trag postojanja onih koji nisu isti kao oni zauvijek zamesti. Zato je knjiga važna, posebno umjetnička riječ jer je neuništivi duh čovjekov koji se iz plamena sarajevske Vijećnice i plamena drugih hramova duhovnosti samo preselio u novu priču i novi tekst, jer „rukopisi nikad ne gore“!

Kakva bi bila suvremena znanstvena ili književna praksa na prostoru hrvatskom, bosanskom ili bilo kojem drugom da ne bi ljudi i njihovog djela od prije..., na bosanskom tlu počevši od Kulina bana, bogumila koji dadoše zapise svoje klesarima da zasnagda u kamenu upišu postojanje njihovo, kamenih i okamenjenih glasova što i danas žamore u osvitu hercegovačke plaveti, na poljani pored Radimlje ili na surim obroncima Duge Kose? A za njima vrli franjevci Bosne Srebrene koji s ljubavlju pisahu zapise svoje, i zapise braće svoje i zapise puka svoga štono po bosanskim srebrenim stazama vavijek hrabro hode i nauk krstjanski s plemenitim namjerama nesebično darivahu puku svome i svima onima koji bezuvjetno ljube riječ Božju. (Samostani Bosne Srebrene, pored Bosne, nalazili su se u većem dijelu Dalmacije, Slavonije, Srijemu, Bačkoj, Banatu, južnoj Ugarskoj, u okolini Beograda, Rumunjskoj i Bugarskoj. U 18. st. odvajaju se dalmatinski samostani, prekosavski i ostali, dok je Bosna Srebrena svedena na područje BiH – samostane u Kraljevoj Sutjesci, Kreševu i Fojnici.) Djelovanje franjevac Bosne Srebrene značajno je za kulturno povijesni, a manje za književni aspekt.

Utemeljitelj franjevačke književnosti, Matija Divković (1563.-1631.) napisao je na bosančici djelo „Nauk krstjanski za narod slavinski“, Mleci 1611. Mogu se spomenuti i neka druga imena: Ivan Bandulović, Stjepan Matijević, Ivan Ančić, Stjepan Margitić, Jeronim Filipović itd. Za Filipa Lastrića može se reći da je začetnik bosansko franjevačke historiografije. Ivan Franjo Jukić bio je prvi bosanskohercegovački prosvjetitelj i putopisac: „Putovanje po Bosni“ 1842., „Putovanje iz Sarajeva u Carigrad“ 1852.

S književnim stvaralaštvom franjevac Bosne Srebrene povezani su franjevci Dalmacije: Filip Grabovac „Cvit razgovora naroda i jezika iliričkog“ Mleci, 1747., Andrija Kačić Miošić „Razgovor ugodni naroda slovinskog“, Mleci, 1756. A kada u Bosnu dođoše turski vladari i Sefardi, donesoše svoje adete i pismo. Estetika tekstova napisanih na prastaraj arabici koja i danas ravnopravno koketira s dostignućima računarnog jezika, nudeći davno zaboravljene mirise požutjelih i otrgnutih stranica iz Velike Knjige. A da li bi bilo Interneta da ne

bi glagoljskih, latiničnih, ćiriličnih, arabičnih ili još starijih pisama i rukopisa čiju bjelinu papirusa su vješto i strpljivo ukrašavale ruke dijaka? Povijest ljudske duhovnosti ne postoji samo od danas, ona seže u daleko, sve do drevnih civilizacija i onda nam se u današnjem vremenu ukaže kao najljepši odsjaj mjesečine, na tihoj morskoj pučini.

Iz kolopleta bosanske povijesti – susretišta Istoka i Zapada koje je iznjedrilo bogato kulturno naslijeđe, mogla se razviti zavidna duhovnost, stoljećima pretakana u umjetničku i znanstvenu misao onih od prije, ali i Safveta-bega Bašagića, Muse Ćazima Ćatića, Abdurahmana Nametka, Alije Nametka, Meše Selimovića, Hasana Kikića, Mehmedalije Maka Dizdara, Ive Andrića, Muhsina Rizvića, Kasima Prohića, Mithata Begića, Nusreta Idrizovića, Ahmeda Muradbegovića, Enesa Čengića, Saliha Alića, Ahmeda Muradbegovića, Dževada Karahasa-na, Ivana Lovrenovića, Irfana Horozovića, Abdulaha Sidrana, Feđe Šehovića, Enesa Kiševića, Seada Begovića, Ibrahima Kajana, Tahira Mujičića, Miljenka Jergovića, Fadila Hadžića i niza drugih koji djelo svoje ugradiše u neizbrisivu stazu bosanskohercegovačke/bošnjačke i hrvatske kulturne baštine.

Korijene interliterarnih prožimanja možemo tražiti još u ranom srednjovjekovlju, kroz upotrebu zajedničkog pisma, kada se ravnopravno u obje kulturalne sredine upotrebljavala bosančica, stilizirani oblik ćiriličnog pisma koji se koristio u Bosni, Dubrovniku, prostoru srednje Dalmacije i otocima. Od 16. do 18. st. bosanski franjevci bosančicom su tiskali oko četrdesetak knjiga, a u njihovoj upotrebi se zadržala sve do polovine 19. st., a u Bosni sve do najnovijih vremena.

Akademik **Josip Bratulić** u kontekstu jezičnih dodira južnoslavenskih naroda u ranom Srednjem vijeku ističe kako je zajedničko kulturnom identitetu tih naroda bilo učenje braće Ćirila i Metoda. Na ovim prostorima bila su u upotrebi tri pisma: bosančica, glagoljica i ćirilica. Na bosančici napisani su brojni dokumenti, pisma, listine, zapisi u kamenu i na hrvatskom i na bosanskom prostoru. Bosančica se razvijala u nekoliko oblika; prvi je bio u upotrebi za pisanje dokumenata u srednjovjekovnoj Bosni, a kasnije i u kancelarijama Bosanskog pašaluka, drugi oblik nazivamo rukopisna bosančica koja se koristila u crkvenim rukopisima (franjevačka bosančica) i begovsko pismo (begovica) kojim su pisale i Bošnjakinje pa se još zove i ženskim pismom. Begovicom je ispisana vrlo značajna epistolarna književnost bosanskih krajišnika, poznata kao *krajišnička pisma* koja su nastajala kao korespondencija između lokalnih upravitelja s prekograničnim dostojanstvenicima. Nastajala su od 16. do 18. st. kojima su Bošnjaci iz Krajine u turskoj službi pisali hrvatskim zapovjednicima, dubrovačkim, mletačkim i crnogorskim vlastima. S obzirom na geografski položaj nastanka ovih pisama, u jezik i leksiku ušle su i riječi stranog porijekla: romanizmi, turcizmi, germanizmi, hungarizmi itd. Kancelarije u kojima su pisma nastajala služile su se priručnicima za sastavljanje, što dokazuje kako su bosanski Krajišnici bili otvoreni prema „trendovima“ Zapada.

Govoriti o srednjovjekovnom utjecaju i prožimanju ove dvije kulturalne sredine jako je zahtjevno, potreban je zaseban prostor i vrijeme, ali za ovu priliku izdvojiti ćemo neke kulturne i jezične spomenike koji upućuju na potvrdu naše teze kako su ovi prostori još od davnina međusobno komunicirali i razmjenjivali životna i duhovna iskustva.

Povelja Kulina bana, napisana 29. 8. 1189. godine, državotvorni je, politički, pravni i trgovački dokument upućen od bosanskog vladara Kulina dubrovačkom knezu Krvašu u kojem se govori o suradnji s Dubrovčanima. Bosna je u to doba bila više vezana za Ugarsku, a manje za Bizant. Nažalost, Bosna ne posjeduje nijedan primjerak Kulinove povelje, dva se nalaze u Dubrovniku, a treći je u 19. st. dospio do Rusije gdje se čuva u Ruskoj akademiji nauka i umjetnosti u San Petersburgu. Nakon što je BiH tražila da joj se vrati otuđeni dokument, Rusija je odbila s obrazloženjem kako je riječ o starom dokumentu Slavena koji ravnopravno pripada i njihovoj povijesti. Pretpostavlja se da je Povelja koja se čuva u Rusiji izvorni dokument. Pored Kulinove Povelje, značajna je i Povelja bana Stjepana II. iz 1332. upućena, također, Dubrovčanima.

Krstjanin Hval je 1404. godine za vrijeme dida Radomira, poglavara Crkve bosanske, napisao bosančicom vjerski zbornik za hercega Hrvoja Vukčića Hrvatinića, reprezentativno djelo srednjovjekovne književnosti. Zbornik se sastoji od 359 listova bogato ukrašenih iluminacijama i minijaturama. Sadrži Novi zavjet, dijelove Starog zavjeta te četiri apokrifna teksta. Pored dokumenata, pisanih na kamenu, povelja, crkvenih spisa itd. jedan od najstarijih notarskih zapisa, od 3. 7. 1436. pronađen je u Kotoru, u kojemu stoji kako je mletački knez u Kotoru kupio petnaestogodišnju djevojku „bosanskog roda i heretičke vjere, zvanu bosanskim jezikom Djevenu.“

Iako su u svom kulturnom identitetu južnoslavenski narodi već od davnina imali zajedničke korijene pismenosti, a time i književnog i svakog drugog duhovnog stvaralaštva, svjedoci smo bolnih činjenica kako je politika igrala presudnu ulogu i u nazivu jezika, ali i nacionalnoj klasifikaciji književnog stvaralaštva pojedinih naroda s južnoslavenskog prostora. Identitet inzistira na razlici, ali nije definiran isključivanjem, niti je odvojen od ostalih identiteta.

U standardizaciji jezika u bivšoj Jugoslaviji najmanje su, po riječima prof. dr. **Ive Pranjkovića**, bili zadovoljni Hrvati i to su davali do znanja kulturnoj i političkoj eliti. Bošnjaci, također, nisu bili zadovoljni iz razloga „što ih niko ništa nije pitao“. Žalili su se da u Novosadskom dogovoru 1954. godine o pravopisu srpskohrvatskog/hrvatskosrpskog jezika nije sudjelovao ni jedan Bošnjak, ali i upotreba orijentalizama bila je ograničena pa i onda kad se koristila u vjerske svrhe. Za akademika **Dževada Jahića** prostor Bosne prepoznatljiv je istorijski prostor, koji je imao svoju državnost još u Srednjem vijeku, prostor koji se nalazi između Istočne i Zapadne Crkve, ali i svoju posebnost u smislu da je na bosanskom prostoru bila Crkva bosanska s bogumilskim učenjem, a Kulinova Povelja prvi je pisani spomenik na narodnom jeziku koja je uvjerljiv dokaz o tome da bosanski lingvistički prostor nije od jučer, nego je iz daleke starine.

Dolaskom Osmanlija na ove prostore počinje masovna islamizacija stanovništva u BiH, prije svega prelaskom bogumilskog stanovništva na islam, koje je zadržalo predislamske jezične i kulturalne osobitosti, a istovremeno događa se i *govorna evolucija autohtonog slaven-skog islamiziranog etnosa* koja zahvaća i druge konfesije.

Padom Bosne pod tursku upravu (1463.) prestaje postojati Bosansko kraljevstvo kao političko-državna struktura. U isto vrijeme u Bosni dolazi do smjene jednog civilizacijskog kruga s drugim, zapadno-kršćanske s orijentalno-islamskom kulturnom tradicijom. Formira se

novi društveno-duhovni okvir u kojemu se etnički i politički identitet u najvećoj mjeri izražavao kroz vjerski identitet.

Bosanski pašaluk (*beglerbegluk* ili *ajalet*) nije, kao u većini drugih područja Osmanskog carstva, uspostavljen odmah poslije pada Bosanskog kraljevstva, već 1580. godine. Do njegovog osnivanja, osvojene zemlje bile su podijeljene u tri *ajaleta* kojima su središta bila u Sofiji, Budimu i Temišvaru. Osnivanjem Bosanskog pašaluka znatan dio južnoslavenskih zemalja dolazi pod neposrednu upravu bosanskog paše. Granice pašaluka mijenjale su se ovisno od ratnih uspjeha. Pašaluk se prostirao od Drave na sjeveru, preko područja između Save i Kupe na zapadu, do rijeke Korane na jugu preko Obrovca do ušća Zrmanje. Na jugu pašaluk je sežao od Dubrovnika do Ulcinja, Bara i Kotora. Na sjeveroistoku od Nikšića, Kolašina, Kosovske Mitrovice, Novog Pazara, Nove Varoši, Priboja, Višegrada, Srebrenice, Zvornika, Loznice i Šapca. Vezirsko sjedište Pašaluka bilo je u Banjaluci do 1639., zatim u Sarajevu do 1697. i u Travniku do 1850.

Bosna, pored dolaska Turaka, u vrijeme 15. st. bilježi i dolazak Sefarda koji su nakon velikog egzodusa iz Španjolske 1492. godine, ediktom Ferdinanda II. i Izabele morali napustiti svoja stoljetna ognjišta. Jedan dio Sefarda naseljava Bosnu, posebno u gradovima Sarajevu, Travniku, Mostaru, Banjaluci itd. Bivaju prihvaćeni od turskih vlasti te u novoj sredini organiziraju svoje vjersko-političke zajednice. Djelovanje Sefarda ostavilo je neizbrisivog traga ne samo na kulturno-povijesni prostor Bosne, nego i šire, razvijajući trgovinu, zanatstvo, ljekarništvo itd. U okviru rabinske književnosti upotrebljavaju *hebrejski* jezik, a u svakodnevnom životu *ladino*. Među najznačajnije kulturne tekovine ubrajaju se romanse, a remek djelo koje je iz Španjolske doneseno na prostor Bosne, nastalo u 13-14 st. je *Sarajevska hagada* koja je do danas sačuvana u svom izvornom obliku. Upravo zbog toga što je kultura, kao i jezik živa i fluidna materija koja se ne može ograničiti samo na jedan prostor i jedno vrijeme, Sefardi su sa sobom donijeli ne samo svoju kulturu nego i španjolsku u kojoj su stoljećima participirali, a koja je, bez obzira na edikte, zabrane itd. kroz stoljeća žilavo čuvala i sjećanje na arapsku kulturu i tradiciju. Sve navedene društveno-političke promjene utjecale su na to da još u Srednjem vijeku ovi prostori postaju multikulturalni i multikonfesionalni.

Na prostoru današnje Hrvatske nastala je „Hasanaginica“, najpoznatija bošnjačka epsko-lirska pjesma koja je svojom umjetničkom ljepotom općinila cijelu Europu, a ironijom sudbine označena je kao srpska (Vuk Karadžić) ili ilirička-morlačka (Alberto Fortis), iako je njen tematski okvir i sadržaj vezan za odnose u bošnjačkoj obitelji 17. st. Balada je nastala oko 1646. godine u Imotskoj krajini koja je u to vrijeme bila pod turskom upravom. Radnja se događa u Vrdolu, današnjem Zagvozdu i Župi gdje je Hasan-aga Arapović imao velika imanja. Balada se prenosila usmenim putem, sve dok ju nije zabilježio talijanski putopisac Alberto Fortis 1774. godine. U Fortisovoj knjizi „Put po Dalmaciji“ objavljena je prvi put. Nakon toga prevedena je na niz svjetskih jezika. Iako „Hasnaginicu“ smještaju u korpus različitih nacionalnih tekstova (bošnjačka, hrvatska, srpska, iliričko-morlačka itd.) to, da parafraziramo Midhada Begića, ne smeta da „Hasanaginica“ i nacionalno i nadnacionalno bude veliko djelo... Snaga umjetnosti ne ide naporedo sa snagom njene sredine i izvora, socijalnog i nacionalnog korijena. Ljepota riječi bez obzira gdje je poniknula, s kojeg je izvora, ako u onom Drugom samo na tren pobudi plemenite osjećaje, njeno postojanje ima smisla.

Nažalost, svjedoci smo kako se riječ, obična ljudska, svakidašnja riječ, rađa i potekne s ciljem da izazove nemile situacije i događaje, stradanja i egzoduse. A za riječ izgovorenu, ali i ne izgovorenu Svemoguću je obećao da će svaki Njegov rob, bez obzira na rasu, nacionalnost, vjeru itd. biti odgovoran.

Dolaskom Austro-Ugarske 1878. godine u BiH osjeća se povezivanje Bošnjaka s kulturalnom hrvatskom scenom više nego u prethodnim povijesnim vremenima. Taj period značio je nagli preokret na društveno-političkom planu koji je, kako je naznačio **Zdenko Lešić**, najviše pogodio bosanske Muslimane, jer je došlo do premještanja iz islamskog, orijentalnog u kršćanski, zapadnoeuropski civilizacijski krug.

U ovom periodu u bošnjačkom se narodu formiralo nekoliko struja koje su djelovale razjedinjeno. Jedni su se latili oružja i branili Bosnu od Austro-Ugarske, zahtijevajući od vlasti da Bosna ostane samostalna administrativna jedinica s jakom autonomijom, ne želeći se pomiriti s činjenicom kako je Bosna predana velikim silama, drugi su prihvatili austrougarsku vlast te počeli djelovati u novim društveno političkim uvjetima, treći su svoje nacionalno pitanje pokušavali riješiti u okviru srpske ili hrvatske političke scene, četvrti su još uvijek upirali pogled prema Turskoj, peti su nastojali profilirati bosanstvo, uz pomoć Kalayeve reforme, kao jedinu moguću kulturnu i političku opciju u BiH.

Pravaški pokret Ante Starčevića sredinom 90-tih godina 19. st. imao je dosta simpatizera, posebno među mlađom generacijom bošnjačkih intelektualaca koji su studirali u Zagrebu. Matica hrvatska u to je vrijeme pojačala svoju izdavačku djelatnost, dominirala su izdanja s tematikom iz života Bosne i Bošnjaka. Tako Vjekoslav Klaić objavljuje djelo „Bosna, podaci o zemljopisu i povijesti Bosne i Hercegovine“, Josip Eugen Tomić objavljuje „Zmaj od Bosne“ i „Eminagina ljubav“, Ivan Lepušić „Slike iz Bosne“ i „Bosanka“ itd. Bošnjaci u to vrijeme, a najviše Osman Nuri Hadžić, intenzivno objavljuju u zagrebačkim listovima i časopisima: „Pobratim“, „Vienac“, „Obzor“, „Mlada Hrvatska“ itd. Časopisi su doprinosili da se šira hrvatska čitateljska publika upozna s kulturom, životom i stanjem Bošnjaka u Bosni i Hercegovini, koja predstavlja prvi prag ka Orijentu, njegovoj književnosti i kulturi.

Muhsin Rizvić u djelu „Književno stvaranje muslimanskih pisaca u Bosni i Hercegovini u doba austrougarske vladavine“ govori o opredjeljivanju i uključivanju bošnjačkih pisaca tog doba u hrvatsku ili srpsku književnost te zaključuje kako je to stvaralaštvo uz ostale, *odrednica svoje književne posebnosti, pokazivalo i obilježja svoga povezivanja s književnostima ostalih naroda srpskohrvatskog jezika*, što bi se moglo shvatiti kao međusobni utjecaji, a nikako kao nacionalna pripadnost jednoj ili drugoj književnosti. O tome Rizvić govori u tekstu „Teze za pristup izučavanju bosanskohercegovačke književnosti i neki primjeri koji ih učvršćuju“ gdje se govori o tome da je kod bosansko-muslimanskih pisaca u pitanju *uzimanje srpskih i hrvatskih književnih djela kao uzora na liniji književno stilskih osobina srpskohrvatskog jezika te južnoslavenske, kasnije jugoslavenske uzajamnosti*. Ta „uzajamnost“ će se reflektirati na način da će se oblici modernog književnog izraza kod Bošnjaka pojaviti krajem 19. st. s ciljem nacionalnog i preporodnog osvještavanja.

Preporodni duh u bošnjačkoj književnosti počinje s Mehmed–begom Kapetanovićem Ljubušakom (1839.- 1902.), nastavlja se djelom Ivana Miličevića i Osmana Nuri Hadžića, pseudonim Osman Aziz, Edhemom Mulabdićem, Sefvet-begom Bašagićem, Rizom Kapetanovićem, Osmanom Đikićem, Avdom Karabegovićem, Abdurezakom Hifzi Bjelevcem, a

završava s Musom Ćazimom Ćatićem (1878.- 1915.). Preporodna književnost u BiH imala je oznaku slavenskog, nastajala je na bosanskom jeziku, ali i pod utjecajem neke od orijentalnih književnosti (turske, arapske i perzijske). Zanimljiva situacija u književnosti Bošnjaka tog perioda jest da je imala vrlo skokovit razvitak, brzo se uključila u južnoslavenska i europska književna strujanja, što potvrđuje pjesničko djelo Muse Ćazima Ćatića, prvog modernog pjesnika među Bošnjacima. Utjecaj hrvatske književne misli najviše dolazi do izražaja u djelima Edhema Mulabdića, Osmana Aziza, Safvet-bega Bašagića i Muse Ćazima Ćatića.

Osman Nuri Hadžić (1869.-1937.) i Ivan Milićević (1868.-1950.), Mostarci pod zajedničkim pseudonimom Osman-Aziz objavljuju: „Bez nade, pripovijesti iz mostarskog života“ (Zagreb, Matica hrvatske, 1895.), „Pogibija i osveta Smail –age Čengića“, „Marijanova rana“ (Zagreb, 1895.), „Na pragu novog doba“ (Zagreb, Matica hrvatske, 1896.), „Bez svrhe. Slika iz života“ (Zagreb, Matica hrvatske, 1897.), „Pripovijesti iz bosanskog života“ (Zagreb, 1898.). Kritika je Osman-Azizova djela ocijenila na način kako nisu imala neku značajniju umjetničku vrijednost, u vremenu nastanka, imala su za cilj prikazivanje (na kasno romantičarskim obrascima) složenosti društvenih odnosa u kojima se našao bošnjački narod. Edhem Mulabdić (1862.-1954.) svojim književnim stvaralaštvom nadovezuje sa na Osman-Azizov idejni i stilski svijet. Muhsin Rizvić govori kako je Mulabdić nastavio osnovnu idejnu težnju njihovih proza, koja se sastojala u kritičko-prosvjetiteljskom osvješćivanju Muslimana, u nastojanju da se oni aktivno prilagode novim uslovima života koje je sa sobom donijela okupacija... Mulabdić je svoj roman „Zeleno busenje“ tiskao u Zagrebu, 1898. godine u kojemu se govori o oružanom otporu Bošnjaka austrougarskoj okupaciji. Iako je Mulabdić bio naklonjen hrvatskoj nacionalnoj ideji, nikad se nije odrekao svog muslimanskog niti bošnjačkog porijekla i kulture. Cijeli svoj rad i književno djelovanje Mulabdić je posvetio afirmaciji bošnjačkog identiteta, imena, kulture i tradicije. Izgrađivanje bosanskog/bošnjačkog identiteta postizalo se i kroz upotrebu jezika, bosanskog kojeg je podržavala i promovirala Kalayeva reforma. Put bošnjačkih pisaca ka afirmaciji vlastitog jezika i imena bio je slojevit i kompleksan. Nalazili su se na raskrižju orijentalnog utjecaja i obrazovanja s jedne strane i slavenskog porijekla, književno-kulturne tradicije i vlastitog jezika s druge strane.

Radoslav Katičić za jezik je rekao: *Poznato je također da je jezik ljudima uvijek i nosilac nekih vrijednosti, da se prema njemu opredjeljuju: osjećaju ga kao svoj ili tuđ, kao lijep ili ružan, kao njegovan ili zapušten. On im je simbol i uvijek nova potvrda duhovnog bića i narodnosne pripadnosti, on im je, kako veli Herder, prava domovina. Jezik je dakle taj koji jest ne samo zato što je takav, a ne drukčiji, što je postao tako, a ne drukčije, nego i po tomu što nosi te, a ne druge vrijednosti. To je vrijednosni vid jezičnog identiteta.*

Književne perspektive pisaca ovog perioda bile su usmjerene vlastitoj narodnoj tradiciji, a time i jeziku, živoj materiji koja se gradila i nadograđivala stoljećima, stvarana pod različitim utjecajima, međusobnim dodirima i prožimanjima, interakcijskim djelovanjima u dalekim vremenima. Kod Safvet - bega Bašagića susreću se teme domoljubnog, budničkog karaktera te teme ljubavnog karaktera, kao i kod većine bošnjačkih pisaca tog vremena. Domoljubne, ali i ljubavne motive književnici su tražili u narodnoj junačkoj pjesmi ili narodnoj lirskoj pjesmi, sevdalinki. Safvet-beg Bašagić zbirku poezije „Trofanda iz hercegovačke dubrave“

objavljuje u Zagrebu 1896. u vlastitoj nakladi, „Misli i čuvstva“- zbirka pjesama izlazi 1905. u Zagrebu, a „Izabrane pjesme“ tiskane su 1913. godine. Safvet-beg Bašagić pisao je književno-kritičke članke od koji su najznačajniji „Kratka uputa u prošlost Bosne i Hercegovine“ i „Bošnjaci i Hercegovci u islamskoj književnosti“ - doktorska radnja obranjena 1910. u Beču. Neki drugi pisci svoje su pjesme objavljivali u „Zori“ ili „Bosanskoj vili“.

Od sredine 19. st. prisutna je ideja o zajedništvu svih južnih Slavena, koja je bila izrazito jaka u Ilirskom pokretu. Ideja koja nije bila zasnovana samo na kulturološkim osnovama nego je imala i snažnu političku konotaciju, u kojoj je bilo dominantno da su južni Slaveni jedan narod. Na osnovu toga se nastojao izgraditi i zajednički jezik kako bi se smanjio utjecaj njemačkog, mađarskog, talijanskog i turskog jezika. Na osnovu toga trebao se iskonstruirati i naziv zajedničkog književnog jezika Hrvata, Srba i Slovenaca. Na tragu ove ideje, 1850. godine u Beču na Književnom dogovoru, u kojemu su sudjelovali književnici iz Hrvatske, Srbije i Slovenije (Ivan Kukuljević Sakcinski, Dimitrije Demeter, Ivan Mažuranić, Vuk Stefanović Karadžić, Vinko Pacel, Franjo Miklošić, Stefan Pejaković, Đuro Daničić) doneseni su neki zaključci koji nisu predstavljali obvezujući dokument ni za jednu stranu, pa su se jezici samostalno razvijali, hrvatski na temeljima tri dijalekta štokavskom, kajkavskom i čakavskom, srpski na ekavskom izgovoru šumadijsko-voždanskog narječja uz utjecaj torlačkih govora, a Slovenci su svoj književni jezik nastavili izgrađivati na slovenskom narječju ljubljanske okoline. Na ovom književnom dogovoru nisu bila prisutna neka od eminentnih imena jezikoslovlja, kao što je Ljudevit Gaj niti predstavnici iz BiH. Ovaj dogovor će u kasnijim vremenima biti podloga za stvaranje zajedničkog jezika u državi Srba, Hrvata i Slovenaca te za zajednički jezik u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca. I u nazivu jezika (srpsko-hrvatskom, hrvatsko-srpskom) te u nazivu „zajedničkih“ država nije bilo uključeno bosansko ime, iako je npr. jedan od zaključaka Bečkog književnog dogovora bio da **južno narječje** (istočno hercegovački i dubrovački govori) bude zajedničko književno narječje svih južnih Slavena zato što *najviše naroda tako govori, što je ono najbliže staromu slovenskomu jeziku a po tome i svjema ostalijem jezicima slovenskijem, što su gotovo sve narodne pjesme u njemu spjevane, što je sva stara dubrovačka književnost u njemu spisana, što najviše književnika i istočnoga i zapadnoga vjerozakona već tako piše*. Zalagali su se da se suglasnik *h* piše u svim onim riječima gdje mu je po etimologiji mjesto, refleks glasa *jat* je trebao biti *ije/je*. Cilj Bečkog književnog dogovora bio je da „jedan narod ima jednu književnost“, jer je ona do tada bila „raskomadana“ i po jeziku i po pravopisu. Ljudevit Gaj u ovom periodu govori o ilirskom narječju, čije je poimanje jezika bilo u suprotnosti s mišljenjem Vuka Stefanovića Karadžića i Jozefa Šafarika koji su govorili o hrvatskom (kajkavskom) i srpskom (štokavskom) narječju. U „Danici“ 1835. godine Gaj u članku „Naš narod“ za razliku od Vukove podjele narječja, izdvojio je ilirsko narječje i „ilirsko koljeno“ uvrstivši u njega *Slovence, Horvate, Slavonce, Dalmatince, Bošnjake, Crnogorce, Serblje i Bugare*.

Smjenu jedne kulture drugom (orijentalne s europskom) **Edhem Mulabdić** opisuje: *Turska nas ostavila, Austrija pobijedila naš oružani otpor (...) mi se osjećamo ostavljeni i kao drvo odsječeno*. U duhovnom smislu to je vrijeme u kojem se osjeća nesnalaženje i pometnja kod bosanskih Muslimana koji su bez obzira na smjene i svojih i tuđinskih vladara oduvijek bili svjesni svog slavenskog porijekla i svoje samobitnosti. Bosanski čovjek sve proživljeno kroz niz stoljeća predade listinama požutjelih povelja, pisama, darovnica, ugovora itd. u kojima ostade zabilježen titraj duše što ga u simfoniju povijesti znalački utka-

še. Bošnjaci od 1878. godine počinju mijenjati određene kulturološke parametre, posebno označene u načinu pisanja kada su arabicu zamijenili latiničnim pismom. Do tada je većina stanovništva BiH bila pismena, znali su arapsko pismo, a preko noći cijeli narod postao je nepismen. Još je Platon u svome „Fedru“ osudio pismo, rekavši kako je ono odijeljeno od svog oca (izvora) te da ono čitatelju može dati niz pogrešnih informacija. Edhem Mulabdić smjenu jednog kulturološkog obrasca drugim doživio je kao *vrijeme omorine koja se osjeća u zraku, svijet se laćao posla preko volje*. Stanje u Bosni i rodnom Maglaju Mulabdić opisuje: *Dođe stalna građanska uprava koja primi od stare poslove i nastavi poslovanje u novom smjeru, uglavnom po starom načinu, samo što se počne pisati s lieva na desno*. To je vrijeme kada se počinje djelovati na „opismenjavanju“ stanovništva u smislu novog vremena. Prvo se moralo naučiti zapadno pismo ili „natrag pisanje“. Mulabdić je vrlo brzo naučio latinično pismo od svog prijatelja iz ruždije Emina Arapčića. Kad je počela s radom škola u Maglaju, Edhem Mulabdić s nekoliko svojih prijatelja odlazi u izvanškolskim aktivnostima kod Huga Jasenka učiti njemački jezik. Muhsin Rizvić je 1900. godinu označio *prekretnicom-etapom u okviru cjelokupnog književnog i duhovnog razvoja bosanskih Muslimana*.

To je vrijeme u kojemu se otvaraju čitaonice, počinju djelovati kulturna društva, pokreću se časopisi itd. Prvo glasilo Bošnjaka u BiH bio je časopis „Bošnjak“ pokrenut u Sarajevu 1891. godine na inicijativu Mehmed-bega Kapetanovića Ljubušaka. 1900. godine javila se ideja o pokretanju „Behara“. Prvi njegov urednik je bio Safvet-beg Bašagić koji je uredničku poziciju nakon godinu dana predao Edhemu Mulabdiću. 1906. godine Mulabdić je uredništvo predao Džemaludinu Čauševiću koji je bio urednik do 1911. godine kada časopis prestaje izlaziti.

Rizo Ramić u „Putokazu“ (Zagreb 1937.) govori o tri generacije književnika Muslimana: *U to za muslimane teško doba naglog i prisilnog prelaza iz vjekovima utvrđenog i jednostavnog polufeudalnog života u zapadnjački kapitalistički društveni sistem i složenu zapadnjačku kulturu javljaju se dvadeset godina iza okupacije osnivači muslimanske književnosti koji su istovremeno prosvjetni i društveni prvoborci: Safvet - beg Bašagić, Edhem Mulabdić, Osman Nuri Hadžić i Mehmed-beg Kapetanović Ljubušak. Za njima pridolaze ubrzo u društveno i kulturno povoljnijim prilikama i ostali književnici, pripadnici prve generacije: Riza-beg Kapetanović, Hamid Šahinović Ekrem, Salih Kazazović, Avdo Karabegović, Osman Đikić, Musa Ćazim Ćatić. Većina iz ove generacije formalni zanat pisanja naučila je na hrvatskoj romantičarskoj književnosti, koja se pisala do konca devetnaestog vijeka i na plitko-realističkoj, pisanoj do 1910. (koja je i sama bila relativno mlada i u fazi traženja i savladavanja jezičnog izražaja. Osnovna podloga njihovom pisanju i osnovni podsticaj bili su narodna usmena književnost i njene misaone i umjetničke postavke. Izuzetak u tome čini, i to samo u poeziji Safvet-beg Bašagić, koji je sadržajno i formalno pod neposrednim uticajem istočnih literatura. Drugi, ukoliko su pod uticajem tih literatura (turska, perzijska, arapska) to su manje-više u tematskom i idejnom pogledu.*

Na kraju 19. st. Bošnjaci su imali jasno određenu vjersku pripadnost, ali nacionalna svijest nije bila iskristalizirana u onom smislu kako je bila prisutna kod europskih naroda i u njihovom neposrednom susjedstvu. Val nacionalne emancipacije kod Srba i Hrvata bio je toliko jak da je djelovao i na Bošnjake, u smislu njihovog alternativnog prihvaćanja jedne ili druge strane, nastojeći svoju posebnost uključiti u okvire južnoslavenske zajednice, ističući sla-

vensko, a nikad npr. tursko porijeklo i nacionalno opredjeljenje. Edvard W. Said ističe kako su i nacije određeni oblici naracije, a naraciju možemo shvatiti kao oblik „velikih povijesnih priča“. Bošnjacima je tek 1971. godine dozvoljeno da se izjašnjavaju Muslimanima, (ime koje ne predstavlja nacionalnu oznaku nego vjersku pripadnost) a do tada su se mogli pisati Srbi, Hrvati ili Neopredijeljeni. Tek u krvavim 90-tim godinama 20. st. Bošnjaci su pored borbe za vlastiti opstanak, vratili i svoje povijesno nacionalno ime. Prvu nacionalno imenovanu knjigu Bošnjaci su objavili u Zagrebu 1972. godine, „Biserje“, Alije Isakovića.

Midhat Begić u „Raskršćima IV.“ govori o tome kako je *biti Musliman, a pisac, svakako mračna spoznaja, kao što je uvijek bila povoljnija pripadnost što jasnijim i što većim nacionalnim strukturama. Za bosanskohercegovačkog Muslimana a pisca to je odavno psihološka slabost, mučnina, vječni dodir ništavila, pa čak i onda je to tako bilo kada je pod turskom carevinom imao povlašćen položaj. (...) Bosnom se nikada nije mogao zaodjenuti nacionalno, razvrstavajući i sam sebe po vjeri umjesto po nacionalnosti kao što su ga i svi drugi time označavali. Otuda je pitanje njegova identiteta njegova čvorna nedaća, mučnina i problematika, koja sigurno nije bila manja njegovim prislanjanjem uz druga nacionalna određenja, čak ni njegovim uklapanjem evropski civilizacijski stil i životni oblik.*

Iz ovog složenog bosanskohercegovačkog književnog, političkog i kulturološkog prostora, vremena o kojemu govorimo, izrasla je generacija pisaca u čijim se djelima osjeća utjecaj europskog romantizma, realizma te modernih književnih strujanja. Mnogi Bošnjaci svoje su školovanje nastavili u Beču, Zagrebu ili na drugim europskim fakultetima i na taj način se upoznawali s drugim kulturama, uzimajući, ali i dajući dio svog kulturnog naslijeđa sredini u koju su došli. Možda je za prethodno navedeno najbolji primjer život i umjetničko djelo Muse Ćazima Ćatića (1878.-1915.) koji je u kratkom životnom vijeku uspio spojiti nekoliko kulturalnih tradicija, participirati u njima i dati im dio svoje bosanske/bošnjačke posebnosti, ali i uzeti nove europske ideje kako u poetičkoj praksi tako i u svakodnevnom životu. Od rodnoga Tešnja, Ćatića životni putovi vode u Carigrad, Tuzlu, Budimpeštu, ponovno Carigrad, Sarajevo, Zagreb, Mostar, vojna mobilizacija ga odvodi u Mađarsku i konačno, povratak u Tešanj. Ćatića je neimaština, ali i neobuzdani način života (boemština), prisiljavala na stalno mijenjanje mjesta boravišta. Nije se mogao uklopiti u strogo određene kalupe života i živjeti onako kako se živi, misliti onako kako se misli... Ćatić je isključen iz školskog internata i šerijatske škole u Sarajevu te je peti razred polagao privatno. Polaganje diplomskog ispita odobreno mu 1908. od strane Zemaljske vlade, uz Ćatićevo pisanu suglasnost da se neće koristiti diplomom koju je stekao. Suradnik je u brojnim časopisima, ponajviše se javlja u *Beharu*, a 1907. godine preuzima njegovo uredništvo. Dolaskom u Zagreb na studij prava, upoznaje A. G. Matoša, a kasnije i Tina Ujevića u čijem se društvu kreće, sve do povratka u Bosnu. 1912. odlazi u Mostar i postaje urednik i suradnik u *Biseru*. U tom periodu piše pjesme, eseje, kritike, s turskog jezika prevodi knjige za Kalajdžićevu Muslimansku biblioteku. Prevodi s turskog jezika, najviše pjesnike nove generacije, a posebno Teufika Fikreta, čiji je duhovni svijet bio vrlo blizak Ćatićevom. Po sjećanju Saliha M. Efića iz Mostara čije je kazivanje zabilježio Abdurahman Nametak, potvrđuje se Ćatićev stav kako je ostao zaljubljenik u narodnu tradiciju, pogotovo u narodnu pjesmu, sevdalinku, baladu i romansu odakle je crpio životnu i umjetničku snagu i kreativnost.

“Pred II. balkanski rat 1913. godine ili odmah u prvim danima rata sjedio sam sa Ćazimom i Salih–begom Bakamovićem u bašti kafane *Evropa*. Pod lipom. Bašta je bila puna oficira, većinom Mađara, koje je Austrija mobilisala. Ćazim je vrlo živo razgovarao na mađarskom o ljepoti naše narodne poezije. Bio se toliko zanio da je i ne osjećajući to uzviknuo na bosanskom jeziku mađarskom oficiru kojega je bio zagrlio: *Ama, bolan, ti ne možeš ni osjetiti koliko je tu bogatstvo izraza i slikovitosti u stihovima Đulbehara pod đulom zaspala, đul se truni, đulbeharu budi...*“

U Ćatićevim stihovima odslikava se snaga narodnog duha, naslijeđe pjesnika istočnog Parnasa, a u drugoj fazi stvaralaštva i duh novog vremena, jer su Matoševe, Ujevićeve i Kranjčevićeve ideje moderne bile toliko dominantne da su se reflektirale i u Ćatićevom stvaralaštvu. Na tragu iznesenog, mogli bismo zaključiti kako je Ćatićev, ne samo život, nego i umjetnički svijet predstavljao susretište Istoka i Zapada. U njegovim stihovima ravnopravno obitava ju islamsko-mistična ideja, slobodarsko domoljubni zanos i socijalna tematika. Bio je vrlo suptilan pjesnik, u tematiziranoj ljubavi i slikama pejzaža pronalazi ljepotu, smisao života i postojanja u njemu. Njegovi stihovi o Bogu puni su topline i veličajne ljepote, Njegove Milosti i Sveprisutnosti, odzvanjaju u kozmičkom skladu s pjesnikovim titrajima duše, spoznajući Veličinu Božjeg postojanja. Protiv lažnih principa borio se profinjenom suptilnošću, oslikavajući tihe večeri, sutone i ljepotu beskrajnih pejzaža što su stvoreni od Svemogućeg da bilo kojem čovjeku budu utjeha i mir za svagda. Ćatić nije samo nesretan zbog sebe i svog života, boli ga ljudska bezosjećajnost. Neshvaćeni pjesnik jedino imade beskrajnu toplinu duše koja i danas pohodi one koji mogu bezuvjetno osjetiti ljepotu kandiljskog žiška na minaretu džamije iz djetinjstva ili onog prvog, prvotnog na tamnom plaštu nebeske daljine. Pa onda, tko je bio neposlušni sin, izopćenik i nesretnik? Stihovi Teubei-nesuh (Pokajanje jednog griješnog pjesnika) stihovi su koje je pjesnik ovjekovječio da u tišini tešanjskog harema, pod rascvalim trnom, svakog proljeća, odjekuju, ko opomena, za sve one koji su griješni prema njemu, čovjeku i pjesniku: *Gospode, evo na sedždu ti padam, / Pred vječnom tvojom klanjam se dobrotom / I molitve ti u stihove skladam, / Proseć: "Oh, daj mi smisao za ljepotom!"*

i njen mistični zanos, naslijeđen iz perzijske poezije, utjecala u prvom periodu njegovog stvaralaštva. Pravi domen Ćatićevog stvaranja nalazi se u čistoj poeziji, onoj koja se ne piše za svijet već za sebe, u poeziji kao aktu rasterećenja i blaženstva. Život ga je stalno vraćao na zemlju. Zato njegova poezija i jeste stalni nemir i dramatičnost kako doživljajne tako i kompozicione strukture. Pjesnikova lična drama životnih neispunjenja, promašaja i protivriječnosti nikad se nije završila. Izlazi su bili samo prividni i privremeni. A ostajale su oscilacije i dileme kao uvijek prisutna forma života, razorna i neumitna.

Tin Ujević za Ćatića je rekao: “Svakog sam gledao kao tuđeg. Pred njega, svejedno, morao sam osjetiti žaljenje i ljudski bol. Iz njega je izlazio osjećaj Tuge, kao naličje osjećaja goleme životne radosti. Tu su počeci, možda i čitavo objašnjenje najgore tragedije, u ovoj tuzi koja rastvara i razara. Ćazima sam najprije shvatio kao jednu opreku. No onda je ta prepona savladana, i on je bio samo drug. Samo čovjek, jer ni književnik, što je nešto određeno, nije htio biti. Ili, ako je bio pjesnik, značilo je da hoće da pjesnički živi. No, što je to pjesnički život? Bijeda? Dozvolite da posumnjam. Zavladata je Tuga. Tu sam ga razumio drugačije, bez ograničenja. Je li u životu sve saopćivo, ili ljude spaja samo muka?” Za A.

G. Matoša Ćatić je „iskren, životan, prirodan... On je od mnogih nas bliži zemlji, tradiciji, ukusu naših sredina. On je čovjek zemlje i krvi, a mnogi su ovi mladići spiritualna bića. Ćatić je istiniti...”

Alija Nametak (1906.-1987.) iz rodnog Mostara, kao i Ćatić iz Tešnja, dolazi u Zagreb. Studira na Filozofskom fakultetu slavistiku i romanistiku gdje diplomira 1929. Za vrijeme studentskih dana javlja se u zagrebačkim časopisima: „Književnik“, „Savremenik“, „Vijenac“, „Omladina“, „Hrvatsko kolo“, „Hrvatska misao“ itd. gdje objavljuje narodne priče i pjesme bosanskohercegovačkih muslimana. U Zagrebu objavljuje zbirke pripovijedaka: *Bajram žrtava* 1931., *Dobri Bošnjani* 1937., *Za obraz* 1942. i *Dan i sunce* 1944. Nakon dugogodišnje šutnje u Zagrebu objavljuje knjige *Trava zaboravka* 1966. i *Tuturuza i šeh Meco* 1978.

Bajram žrtava zbirka je pripovijedaka u kojoj se osjeća nostalgija za prošlim vremenom. U pitanju su društveno-političke promjene u BiH, 1878. koje su bosansko plemstvo dovela do ruba egzistencije. U pričama se ne osjeća žal zbog propalih begovskih posjeda nego na socijalno-psihološkoj razini razotkriva se beznade dojučerašnjih plemenitaša i dostojanstveni život malih ljudi koji je zatvoren u vlastite sudbine.

Nova vlast je zbog sudjelovanja u kulturnom i književnom životu za vrijeme NDH, Nametka osudila 1945. na petnaest godina zatvora, od čega je devet bio na izdržavanju „kazne“. Bio je izopćen iz književnog života, kao i npr. Enver Ćolaković (Budimpešta 1913.–Zagreb 1976.), polivalentni književnik, koji je rođen u Mađarskoj od majka Ilone, Mađarice i oca Vejsil-bega, Bošnjaka. Ćolaković je svoj materinji jezik nazivao mađarskim, a hrvatskoj i bosanskoj/bošnjačkoj kulturnoj i književnoj sceni podario roman „Legenda o Ali-paši“ koji je 1943. godine dobio prvu nagradu Matice hrvatske za najbolji objavljeni roman u toj godini.

Kad se govori o književnom djelu Ćolakovićevom, nezaobilazno je govoriti i o njegovoj nezaavidnoj društvenoj poziciji, gdje mu je od strane tadašnje socijalističke vlasti bilo zabranjeno objavljivati, a paradoksalno, dozvoljeno pisati. Mogli bismo reći kako je na djelu bila „kultura izopćavanja i isključivanja“, prisutna u društvu još od stare antike, a nažalost, aktualna i u današnjem vremenu. Ljudska civilizacija u svojoj se dugoj povijesti, pored izgrađivanja pozitivnih i humanih principa, održava i kroz isključivanje iz društveno-političke ili kulturalne svakodnevice drugačijih bilo po nacionalnoj, vjerskoj, ideološkoj, spolnoj itd. određenosti. Ali, čin isključivanja producira i potrebu za pojašnjenjem isključivosti/odbacivanja/isključivanja onog koji isključuje i isključenog. Kod ovog drugog javlja se ogromna potreba za kreativnošću kako bi svojim radom i djelovanjem ukazao na nepravilan odnos društva prema njemu. Ćolakovićeva kreativna energija bila je usmjerena k tome da ni jedan dan nije bio bez napisanog stiha i na taj način pokušavao je eliminirati svoju isključenost iz društva, pisanjem pobjeći od stvarnosti. Ćolaković tek 1971. postaje član DHK, PEN-a i Društva hrvatskih književnih prevodilaca. Objavljuje u časopisima „Republika“, „Mogućnosti“ i Hrvatskoj književnoj reviji „Marulić“. Ćolakovićev život i stvaralaštvo karakterizira izuzetno raširena lepeza tematskih preokupacija u kojima se zrcali polifoničnost glasova, kao oznaka širine njegovog duha formiranog u međusobnoj interakciji različitih kulturoloških oznaka, osobnost koja je participirala u nekoliko kulturalnih tradicija: mađarskoj, njemačkoj, hrvatskoj, bosanskoj/bošnjačkoj. Stoga i ne iznenađuje kako je Ćolakovićovo veliko djelo urešeno različitim poetičkim i kulturalnim projekcijama.

Za razliku od Čolakovićeve poetičke prakse, ono napisano Nametkovo bilo je prepuno preporodno-romantičarskih motiva prisutnih i u literaturi njegovih prethodnika: Bašagića, Muhabdića, Čatića... Kritičari su isticali Nametkovo bogatstvo jezika i eleganciju stila, a u prozi mu defiliraju prkosni, senzibilni, pokorni i ustrajni likovi. I onda kad ih životni kovitlaci nemilosrdno bacaju s jedne hridi na drugu ostaju dostojanstveni.

Može se postaviti pitanje ispravnosti puta kojim hode pisci čija je preokupacija zavičaj i vlastita tradicija. Predstavlja li zavičajnost hendikep za umjetničku riječ, ili obzor zavičaja biva ne samo pokretačem stvaralačkog čina nego i osnovnim mjerilom vrednote umjetničkog iskaza? Ako se zadržimo samo na postulatima strogo zatvorenog, usko nacionaliziranog poimanja svijeta i našeg unutarnjeg proživljavanja, gdje žiška djetinjstva zaslijepi noćobdiju pa od njenog skromnog sjaja ne vidi ljepotu zvjezdanog neba, neminovno u onome koji je samo promatrač nevinog prizora na dalekim obzorima svijesti pojavi se strepnja i nemir. Biti slijepi sljedbenik praiskona, onoga što je zarobljeno u vlastitom biću i što predstavlja samo moju kulturu i moj način promišljanja te to stavljati kao neprikosnovenu vrijednost na Olimp umjetnosti i mudroslovlja biva u najmanju ruku neprimjereno u usporedbi s ljepotom cijelog nebeskog svoda.

Ali, ipak! Svatko ima pravo na sjećanje prvih pjesama i uspavanki u bešici. Kako ne izgovoriti riječ porođenu još davno u krilu materinskom ili okrenuti glavu od prašnjavih avlija, kaldrma i sokaka što ponekad, kad slijedimo samo njihov putokaz, znaju dovesti i mudraca u ćorsokak.

Nusret Idrizović u „Forumu“ je zapisao: *Zavičajno zatvaranje uvijek je i vraćanje u zavičajne predjele prošlosti, i bjekstvo iz sadašnjosti.(...) Bez zavičajnog pjesnik bi izgubio pamćenje.(...) Neki se stvaraoci ponose korijenjskom nevezanošću za zavičaj, misleći da samim time pripadaju čovječanstvu! To je zabluda. Najveći pjesnici svijeta mogu zahvaliti svojoj zavičajnosti da su postali ono što jesu. Tzv. pjesnici – internacionalisti su najveći skorojevići u kulturi. Biti pripadnik jednog zavičaja ne znači ne biti građanin svijeta. Treba razlučiti zavičajni konzervativizam od zavičajnog samobića.*

Upravo je ova zadnja Idrizovićeva rečenica ključ po kojemu se pisci načinom oblikovanja zavičajnih tema mogu uzdići do Olimpa umjetnosti i mudroslovlja. A Ivan Franjo Jukić, pseudonimom Slavoljub Bošnjak, 1843. godine zapisa: *Kažu Bošnjaci da je putniku najveća planina kućni prag; a to je istina.* A u Nametkovo i Huminoj Hercegovini je, bez ikakvog kompleksa, vazda bilo prihvaćano sve ono dobro što je dolazilo i od Istoka i Zapada. U simbiozi bosanskohercegovačke/bošnjačke kulture, s onom u koju je Nametak došao na naukovanje, zagrebačke, zapadnjačke ne tako opojne kao kad dozrijeva smokva i grozd po hercegovačkim dubravama, ali toliko široke i dobrohotne da u svoje okrilje s poštovanjem prima sve ono što je stoljećima dozrijevalo na požutjelim stranicama vremena u tišini čudesne ljepote tekijskih odaja, medresa, crkava, samostana, ili na stazama sjećanja onih što su znali lijepo glagoljati i prenositi uz pucketanje *suhovine* na ognjištu životne *mudrosnice* - stvorena je za budućnost prelijepa *sehara* ljudske duhovnosti. Stvaralaštvo takvih umjetnika ne pripada samo njima nego svima onima koji su znali i htjeli slušati simfoniju različitih zvukova, odjeke vremena. Na papiru i uklesane u kamenu. Zbog ljepote jezika, načina oblikovanja riječi, utjecaja različitih kultura na stvaralački čin, daju autorima, bez obzira iz koje sredine dolazili, pravo da im životno i književno djelo bude valorizirano s dužnim poštova-

njem, bez upliva bilo koje i kakve političke ili ideološke (pri)misli koja je oduvijek nastojala zatamiti slobodu duha koji se nikad u ljudskoj povijesti oholim tutorima pod noge nije dao. Pa i onda kad je jedan hrabri Bosanac, veliki paša, Turskom carstvu odbrusio: *Glavu dam, a kamena jednog (bosanskog) ne dam!* Naravno, u vremenu strahovlade, slobodoumlje i izgovorena riječ plaćaju se životom.

Miroslav Krleža je za bošnjačke pisce rekao: *Uzmite, na primjer, Skendera, Kulenovića, Mešu Selimovića, pa Aliju Isakovića ili Nametka ili Hamzu Humu, ako hoćete, i one muslimane koji se javljaju ranije, još osamdesetih godina, može misliti o tome tko šta hoće, ali ako se tome jeziku doda još i talent, onda je to literatura srca.*

Enes Duraković u „Antologiji bosanskohercegovačke književnosti XX vijeka“ naznačio je kako osnovicu novije bosanske poezije u značenju bošnjačke i bosanskohercegovačke, čini upravo raznolikost naših književnih tradicija, profilirana u susretu, prepletu i prožimanju, smjenjivanju i naporednosti širih kulturno-civilizacijskih krugova. **Zvonko Kovač** rekao je kako se sumarno, prevedeno na jezik teorije interliterarnoga procesa i interkulturne povijesti književnosti, uočava da se bosanska književnost (i bosanskohercegovačka i bošnjačka), mora razumjeti naglašenije negoli bilo koja druga nacionalna slavenska književnost, kao dio šire južnoslavenske međuknjiževne zajednice, odnosno kao svojevrsna interkulturalna književnost. Prečesto se događa da su filolozi nacionalnih jezika i povjesničari nacionalnih književnosti reprezentanti pojedinih jezika i književnosti, čuvari njihova „identiteta“, iako su jezici, književnosti i kulture pluralne i otvorene strukture.

Cijeli rad možemo sumirati kroz riječ Muhsina Rizvića koji kroz povijesni presjek daje osnovne osobine bošnjačke književnosti, stvarane na vlastitim osnovama jezika, tradicije i kulture, ali i u prožimanju s drugim kulturama i tradicijama: *I dok je za reverziju unutar vlastite književnosti vrijeme irelevantno, za historijski komparativizam bošnjačke prema drugim, stranim književnostima mogu se ustanoviti tri ne baš oštro ograničene epohe: prvo, ugleđanje bošnjačke književnosti na oblike i poetiku turske, perzijske i arapske književnosti u doba osmanlijske vladavine, a tome utisku i utjecaju arapsko-turske pismenosti podložan je i fenomen alhamijado-literature na narodnom jeziku; drugo su zračenja i poredbeni odnosi hrvatske i srpske književnosti prema bošnjačkoj od vremena kulturnog otvaranja krajem osamdesetih godina XIX. stoljeća, pa do naših dana; treća epoha sa inspiracijama i ugledima na evropske književnosti počinje uglavnom prije Prvog svjetskog rata. I dok je položaj između Istoka i Zapada u doba preporoda doživljavan kao razvojno oplođenje i duhovno-estetsko posredništvo, od međuratnog razdoblja u jednom dijelu bošnjačkih književnih stvaralaca on postaje ‘Orijent na Zapadu’ i počinje narastati kao svojevrsna drama istovremenog duhovnog sabijanja i ekspanzije na raskršćima civilizacija i kultura. Ali, upravo u tome prenapregnutom položaju između, napon raspinjanja doživljava stvaralačku eksploziju u djelima Skendera Kulenovića, Maka Dizdara i Meše Selimovića, u kritici Midhata Begića.“*

Kraj ovog teksta mogao bi najbolje biti urešen riječima **Alije Isakovića**, iz njegovog „Biserja“: *Ljepotom pisane riječi valja učiniti nov korak zajedničkom dobru: i s tuđih jezika prevodimo da bismo se bolje upoznali, razumjeli, voljeli, a svako djelo koje govori našom riječju-govori izravno našem srcu jer što kaže mudri Muhamed Hevai (1601.-1651.): Zlo je činit lasno / al je mučno načiniti jasno.*

Slovo o Halidu

Halid Bešlić (20. 11. 1953. – 7. 10. 2025.)

Roden je 20. studenog 1953. godine, od oca Muje i majke Behare, u zaseoku Vrapci kod Knežine, općina Sokolac. Već u osnovnoj školi počeo se baviti pjevanjem, kroz razna kulturno-umjetnička društva. Najduže vremena je proveo u KUD “Zija Dizdarević”, čiji je član bio sve do odsluženja vojnog roka.

Završio je zanat za tesara, no glazba je prevladala nad građevinom nakon što je počeo nastupati po sarajevskim kafanama, što je odredilo njegov životni put. Od 1977. u braku je sa suprugom Sejdom, s kojom ima sina Dina.

Njegova diskografska karijera započela je 1979. godine kada je, za sarajevski Diskoton, snimio prvu singl ploču (Grešnica/Ne budi mi nadu), potom još njih osam te studijski album *Sijedi Starac* 1981. kod istog izdavača. Otada do danas, s ukupno 18 albuma, u više od četiri desetljeća karijere, ostavio je neizbrisiv trag na glazbenoj sceni regije. Postao je legenda narodne muzike, izraz duše naroda, čovjek koji je svojim glasom obilježio generacije.

Suradnju s Jugotonom započeo je na svom petom studijskom albumu *Otrov* 1986., nakon čega slijede albumi *Eh, kad bi ti rekla, volim te*, *Mostovi tuge*, *U živo!* i *Daleko je sreća*, prodani u dijamantnim i platinastim nakladama.

Legendarnom pjevaču narodne glazbe Croatia Records objavila je kompilaciju *Najveći hitovi* 2009. godine s osamnaest velikih pjesama. *Miljacka*, *Ja bez tebe ne mogu da živim*, *Romanija*, *Hej zoro, ne svani*, *Prvi poljubac*,

Neću, neću dijamante – samo su neki od bezvremenskih hitova koji će zauvijek podsjećati na njegov glas, emociju i autentičnost. Zadnju pjesmu, duet *Godino vrela*, snimio je s Dinom Merlinom, u proljeće 2025. a pjesma se nalazi na Merlinovom albumu *Mi*.

Dobitnik je brojnih nagrada i priznanja za svoja glazbena ostvarenja i doprinos glazbenoj kulturi regije.

Tijekom ratnih godina održao je više od 500 humanitarnih koncerata diljem Europe za pomoć stradalima.

Godine 2009. preživio je tešku prometnu nesreću u Sarajevu u kojoj je izgubio desno oko, ali se nakon dugog oporavka uspješno vratio na scenu.

Ključni albumi: “*Sijedi starac*” (1981.), “*Dijamanti*” (1984.), “*Romanija*” (2013.) i “*Trebević*” (2020.).

Najveći hitovi: “*Prvi poljubac*”, “*Malo je malo dana*”, “*Miljacka*”, “*I zanesen tom ljepotom*”, “*U meni jesen je*” i “*Zlatne strune*”.

Foto: Ognjen Karabegovic

BOŠNJAČKI GLAS

- ✱ **RIJEČ UREDNIKA** Odlazak dobrih
 - ✱ **DANI BOŠNJAČKE KNJIGE** Ajka Tiro Srebreniković
„Neću fukare u kuću“
 - ✱ **SEVDAHOM KROZ HRVATSKU** Pula, Zagreb
 - ✱ **IZLOŽBA** "Sarajevska pop-rock scena 1961-1991:
Muzička razglednica"
 - ✱ **KULTURA** Palićeva „Gramatika bosanskoga jezika“
 - ✱ **KULTURA** Kapitalno djelo „Rječnik bosanskog jezika“
autora dr. Dževada Jahića
 - ✱ **DOGAĐANJA** Tradicionalni 17. susret “Nitko da ne
dođe do prijatelj drag”
 - ✱ **ESEJ** Ajka Tiro Srebreniković: Interliterarna i
interkulturalna prožimanja bosanskohercegovačke/
bošnjačke i hrvatske pisane i književne riječi
 - ✱ **Halid Bešlić** (20. 11. 1953. – 7. 10. 2025.)
-